

ԵՏՅՐԱՏԻ
ԵԺԱՆԱԳԻՆ
ԻՐԱԴԱՐԱՆ

№ 31-32

№ 31-32

ՇԻՐԿԱՆԶԱԴԵ

Ա Ր Տ Ի Ս Տ Ը

891-99

Շ-66

Ա. ԿԱՆ. ՀՐԱՏԱՐԱԿՁՈՒԹՅՈՒՆ
ՅԵՐԵՎԱՆ

1934

6 NOV 2011

ՊԵՏԷՐՈՍԻ ԵԺԱՆԱԳԻՆ ԳՐԱԳԱՐԱՆ

№ 31-32

№ 31-32

891.99

Շ Ի Բ Ա Ն Ջ Ա Կ Ե

Շ-66

ևՎ

3081 1006
29474

Ս Բ Տ Ի Ս Տ Ը

ՀՐԱՅԱՐԱՎՉՈՒԹՅՈՒՆ

1994

1979

Հինգ ամիս եր ընդամենը Ողեսայումն եյի, չոր-
 րորդ անգամ փոխեցի սենյակս: Փոքր է շատե մեծ
 քաղաքում բնակվող մենակեցի համար մի առանձին
 հաճույք և ստեպ-ստեպ կացարան փոխելը: Անցնելով
 մի թաղից մյուսը, կարծում ես մէ յերկրից մյուսն
 անցար: Նոր հարեվանություն, նոր միջավայր, յեր-
 բեմն ալ կենցաղով ու վոգով:

Այս անգամ պիտի բնակվեյի քաղաքի աղմկալի
 փողոցներից մեկում, հինգհարկանի մի տան յերրորդ
 հարկում: Տանտիրուհիս խտալուհի յեր, դեր, առողջ,
 ամրակազմ մի այրի՝ մոտ հիսուն տարեկան: Նրա ա-
 մուսինը յեղել եր խտալական ուղերայի հուշարար,
 շատ վաղուց հայրենիքից տեղափոխված Ռուսաստան:
 Մեռնելով, կնոջ ու միակ դստեր համար թողել եր
 էրբև ժառանգություն հին նոտաների մի մեծ կապոց
 և խտալացի արտիստների ծանոթությունը: Այրին,
 ապրելու ուրիշ միջոց չունենալով, պարապում եր
 սենյակներ վարձու տալով:

Հենց առաջին որը յես ծանոթացա հարեվաննե-
 րիս հետ: Այդ ինձ համար նոր և բավական հետա-
 քրքրական շրջան եր: Նա բաղկացած եր մեծ մասամբ
 խտալացիներից: Կար և մի ուս ուսանող և մի հրե-
 ուհի ատամնաբուժ՝ բավական դեղեցիկ, թեև վոչ
 այնքան ել թարմ:

Կենտրոնը կազմում եր տանտիրուհու դուստրը՝

Պատ. խմբ. Ս. Հարությունյան, անխ. խմբ. Տ. Խաչվանջյան,
 սրբազրիչ՝ Լ. Սառիկյան Պետհրատի ապարան, պատվեր 128
 դրավիտ 8370 (բ), հրատ. 2795, Տիրած 5000:

Հասնված և արտադրության 10|XII-133 թ.
 Ստորագրված և ապագրության 10|II-1934 թ.

չիկահեր, փոքոսկրի սկես փայլուն, մութուր ատամնե-
րով և գեղեցիկ աչքերով քսան տարեկան Լուիզան:
Նա յերգում էր, ուներ զորեղ ու անուշ ձայն, պատ-
րաստվում էր բեմին նվիրվելու: Գիտեր նվազել դաշ-
նամուր, յերաժշտության դասեր էր տալիս, փող
ժողովում, վոր գնա Իտալիա՝ ձայնը մշակելու:

Առաջին որն անձանոթ շրջանում զգացի սովո-
րական անհարմարություն, յերկրորդ որն ընտելա-
ցա, իսկ մի շաբաթ անցած՝ բալական բարեկամացա
բոլորի հետ: Մենք ճաշում էյինք միևնույն սենյա-
կամ, միաժամանակ միևնույն սեղանի քով: Յերկու ժա-
մից սկսած մինչև յերեկոյան չորս-հինգ ժամը ծի-
ծաղ, յերգ, նվազում, պար ու սրախոսություններ
խառնվում էյին միմյանց և ջերմացնում տարբեր ազդե-
րի ու դավանությունների պատկանող մարդկանց
բարեկամական մթնոլորտը:

Մի որ ճաշից հետո Լուիզան նստեց դաշնամուրի
քով և սկսեց նվազել ինչ-վոր վայս: Բասո-կոնտա-
ստ Չելլինին գրկեց կոնտրալտո Լուիքեցիա Կաֆա-
րելլին ու սկսեց սրբել: Բարձրացավ ընդհանուր
ծիծաղ, վորովհետև իրավ վոր այդ մի զվարճալի
գույգ էր. Չելլինին խիստ նիհար էր և շատ բարձրա-
հասակ, Լուիքեցիա Կաֆարելլին, ընդհակառակը,
խիստ գեր էր և կարճահասակ: Լուիզան նվազելով
հանդերձ գեղեցիկ դուլիը ձգել էր յետ և անդուսդ քրք-
րվում էր, լեցնելով սենյակը յուր անուշ ձայնի հյու-
թալի հնչյուններով:

Չվարճության տաք միջոցին դռների մեջ նկար-
վեց ինձ համար մի անձանոթ կերպարանք: Վոչ վոք

առաջին պահ չնկատեց նրան, բացի ինձանից, վոր
նստած էյի դռների մոտ: Անձանոթը հենց առաջին
վայրկենից գրավեց ուշադրությունս: Յես դիտեցի
նրան: Մոտ 16—17 տարեկան մի պատանի յեր նի-
հար, դուռատ դեմքով, կուրծքը փոքր ինչ ներս ըն-
կած: Հազած էր մուգ-կասպտագույն գոտեվոր կարճ
բաճկոն, վորի կուրծքը զարդարված էր ասրյա խա-
չաճև ծոպերով, և նույն գույնի նեղ վարտիք: Չե-
ռին բռնած էր մի կակուղ կանաչագույն գլխարկ փե-
տուրով զարդարված, նման այն գլխարկներին, վոր
գնում են թախտաչրջիկ հույն անդրիսյանանները
կամ իտալացի յերաժիշտները: Նրա դեմքի գծերը
կանոնավոր էյին ու նուրբ, աչքերն ունեյին ինչ-վոր
մեղամաղձիկ արտահայտություն: Դա այն յերջանիկ
գեմքերից էր, վորոնք հենց առաջին հայացքով մար-
դու սրտում չարժում են համարության զգացում:

— Բոն-Չուրնո, ասաց նա, գլուխ տալով:

— Ո՛հո՛, արտի՛ստը,—գոչեց ամենից առաջ բա-
րիտոն Կալալարոն, վոր մի բարեսիրտ մարդ էր մոտ
յերեսուն ու հինգ տարեկան:

— Արտի՛ստը, արտի՛ստը,—կրկնեցին մյուսները:

Նույն վայրկենին սրար, նվազում, ծիծաղ ընդ-
հատվեցին, և բոլորի հայացքները դարձան դեպի պա-
տանին:

— Վո՛րտեղ էյիր, այսքան ժամանակ չեյիր յերե-
վում,—հարցրեց Կալալարոն:

— Սպասեցեք, նա տխուր է,—գոչեց Լուիզան և
մոտեցավ պատանուն.— Էլի ի՞նչ է պատահել, ի՞նչ-
չու ներս չես մտնում:

— Վո՞րտեղ ե սինյորա Ստեֆանիան, — հարցրեց պատանին:

— Նրա ձայնը հուզված էր, դողում էր: Կար այդ ձայնի մեջ մի սրտաշարժ չեշտ, վոր արտահայտում էր հեղության հետ և թախիժ:

— Մա՛, հասկացա, — ասաց Լուիզան, — ելի մայրդ, յերեվի, հիվանդ ե: Խեղճ պատանի, դու սլանում ես յերկինք, նա կպած է յերկրին...

— Սենյորինա Լուիզա, յես ձեզ խնդրում եմ ինձ չխղճալ, — գոչեց պատանին վերալորված, — սինյորա Ստեֆանիան այստեղ չէ՞:

— Մայրս խոհանոցումն է:

Պատանին գլուխ տվեց շնորհալի ձևով ու հեռացավ:

— Նա չափազանց տխուր էր, — ասաց Կաթալյարոն, — անշուշտ մայրն այս անգամ ծանր հիվանդ է:

— Չեմ կարծում, — նկատեց Լուիզան, — այդ կինը մեշտ հիվանդանում է վորդուն տանջելու համար: Խեղճ պատանի...

— Խեղճ, — կրկինեց ուս ուսանողը կծու հեղուկ թյամբ, — բայց նա չի ուղում, վոր դուք նրան խղճաք, սինյորիանա Լուիզա: Տեսա՞ք, ինչպես վիրավորվեց:

— Նա հպարտ է ինչպես սղանական գրանդ, — ասաց Կաթալյարոն, յուր բարի աչքերը թանձր ունքերի տակից դարձնելով դեպի ինձ, և հպարտությունը սաղում էր նրա հեղությանը: Սինյոր, նրա կերպարանքն ինձ հիշեցնում է իմ յեղբորը: Տաղանդավոր ջութակահար փր, մեռավ քսան տարեկան հասակում թևերիս վրա:

— Գուք ճանաչո՞ւմ եք Լեոնին, — դիմեց ինձ որիորդ Ռախսան՝ հրեուհի ատամնաբույժը:

— Վո՞չ: Յերեվակայեցեք, հարեվաններ, պարոնը մեր արտիստին չի ճանաչում:

— Ոո՞, այդ աններելի յե, — գոչեցին Լուիզան ու Լուկրեցիա Կաթարեւլին:

— Իմ կարծիքով, — ասաց Կաթալյարոն, — ով դեղարվեստասեր է, իրավունք չունի Լեոնին չճանաչելու: Նա իսկական արտիստ է, այո՞, հոգով՝ սրտով, արյունով, ամբողջ եյությամբ արտիստ:

Իմ հեռաքրքրությունը բոլորովին գրգռվեց: Ո՞վ փ, վերջապես, այդ մանուկը, վոր այդքան գրավել էր հարեվաններն համակրանքը:

— Յեթե կամենում եք. իսկույն կձանոթանաք, — ասաց Լուիզան. — արժե այցելել նրան յուր ապարանքում: Գիտե՞ք ինչ, — դարձավ նա ընդհանուրին, — վատ չի լինի, յեթե խմբովին դնանք մեր արտիստի հիվանդ մորը տեսնելու: Մյո՛, վատ չի լինի... Յես դնում եմ, ով ուզում է, թող հետեվի ինձ:

Այս ասելով, նա անմիջապես դիմեց դեպի դռները: Բացի ուսանողից և յերկրորդական բարխտոն Բորեւլից, բոլորս հետեվեցինք նրան, նույնիսկ հաստամարմին Լուկրեցիա Կաթարեւլին:

Արտիստը ընակվում էր նույն սան վերին հարկում: Լուիզան մեզ առաջնորդեց դեպի գլխավոր սանդուղը, բարձրացանք չորրորդ հարկը: Այնտեղից նեղ, կեղտոտ, փայտյա սանդուղով հասանք հինգերորդ հարկը, մտանք մի մթին անցք: Այնտեղապես խը-

վեց մեր քթին ճարպի մեջ տասրակլոդ մսի անա-
խորժ հոտը:

Լուսիզան կանոչ առավ մեկթեվանի մի ցածր դը-
ռան առջև:

— Սինյոր Չելլինի,—ասաց նա,—ձեզ համար պի-
տի առաստաղը մի Փուտ բարձրացնել:

— Իսկ սինյորինա Կաֆարելլիի համար դռները պի-
տի յերկու Փուտ լայնացնել,—հեղինեց Չելլինին կոնտ
բայլտոյի մարմնի հաստությունը, դրկելով յուր յեր-
կայն թևերով նրա իրանը:

Մենք մտանք մի սենյակ, վոր մի փոքր մեծ էր,
քան մի մեծ հավարուն: Այնտեղ մութ անկյունում,
պատի տակ յերևում էր ինչ—վոր բան, նման անկող-
նակալի թե թախտի՝ չգիտեմ. սենյորա Ստեֆանիա-
յի հաղթանդամ մարմինը թաղցնում էր նրան իմ աչ-
քից: Մի քայլ առաջ դնալով, տեսա հնամաչ վերմա-
կի տակ պառկած մի կնոջ դեմք: Նրա ճակատը կապած
էր սև թաշկինակով, աչքերը հառած առաստաղին: Նա
տնքտնքում էր ու ծանր հառաչում: Նրա վրտնների կող-
մում կանգնած էր «արտիստը»: Ըստ յերևույթին, նրա
միտքը կլանված էր կամ մոր հիվանդությամբ կամ
մի ուրիշ հոգսով, վորովհետև մեր յերևալը աննկատե-
լի մնաց նրա համար:

— Դե լավ, քիչ տնքտնքա,— ասում էր սենյորա
Ստեֆանիան հիվանդին,—խո՛մ չես մեռնում: Սովորա-
կան հիվանդությունդ է, ելի վաղը կանցնի: Բա—բա-
բա, տե՛ս, մոտդ ինչ պատվավոր հյուրեր են յեկել:
Համարյա իմ բնւթ կավալերներն ու դամբրը: Տղա,

—դարձավ նա Լեվոնին,—յերեմի, այդ դու յես ան-
հանգստացրել մարդկանց:

Պատանին նայեց մեզ, չափազանց չփոթվեց և
շտապեց սենյակի ընդհամենը մի դույզ ջարդված ա-
աթոռներն առաջարկել յոթ հյուրերից չգիտեր վո՛ր
մեկին:

— Պարոնը բժի՞շկ է,—հարցրեց հիվանդը, յերբ
տեսավ ինձ:

— Բժիշկ չէ, պատասխանեց սինյորա Ստեֆանի-
ան,—բայց յերևի, ցավդ բժշկից լավ կհասկա-
նա: Բո հայրենակիցներից ե...

— Հա՞յ,—դոչեց հիվանդը զարմանալով թե՛ ու-
րախանալով՝ չգիտեմ և, դուրսը դանդաղ բարձրացնե-
լով, նստեց անկողնում:

— Հա՞յ,—կրկնեցի յես զարմացած, վորովհե-
տեմ ինչ աղբի տես սպասում եյի այդ մեջավայ-
րում, բացի հայից:

— Այո՛,—ասաց որիորդ Ռախան,—արտիստը
ձեր հայրենակիցն է. զարմանալի յե, վոր չիմացաք
հենց առաջին տեսնելուց:

— Վո՞րտեղացիք յեք,—հարցրեց հիվանդը, խո՛մ
Բեսարաբլայից չե՞ք: Վո՞չ: Ո՛ր, այդ շատ լավ է, շատ
լավ: Ո՛րֆոֆոֆ, Բեսարաբլայի հայերը աստված
չունեն, դադաններ են, չեն ուղում ցալս հասկանալ:
Տե՛ր աստված, վոչ—վոք ցալս չի հասկանում, վոչ—
վոք:

— Ելի մի սկսիք հին յերգդ,—դոչեց սինյորա
Ստեֆանիան,—բավական է:

— Վո՛չ, Ստեֆանիա, չեմ կարող լռել, սիրաս

այրվում է: Դու յեւ մայր նս, բայց զավակդ տղա չն: Ո՛հ, յերանի իմն եւ աղջիկ լիներ: Չգիտես, ինչ է անում նա: Հոր նման տանջում է ինձ: Պարոն,— դարձավ ինձ,— այդ փչացածն իմ միակ տղան է, հասկանում եք, միակ, ուրիշ զավակ չունիմ: Աստված սիրեք, խելքի բերեք նրան: Նա հոր ճանապարհով է դնում...

— Սովորական դանդաղներ են,— շնչաց ականջիւ Լուսիղան, ուշադրութիւն մի՛ դարձնեք:

Յես նայեցի Լեւոնին: Ամաչելուց նա յերեսը դարձրել էր պատին, մեզ չեր նայում:

Լուսիղան մոտեցավ նրան, բռնեց ձեռներէրց, յերեսը դարձրեց յուր կողմը, ուղիղ նայեց աչքերին բարեկամական—վո՛հ, ավելի՛—սիրող քրոջ քնքուշ հայացքով: Ինձ թվաց, վոր այդ հայացքը թափանցեց մինչև Լեւոնի հոգու խրոքը: Յեւ ո՛ւմ հոգու խրոքը չեր թափանցել այն: Լեւոնը զվարթացավ և յերախտադէտութեան զղացումով լեցուն աչքերով նայեց խտալուհու յերեսին:

— Յեթե որինսովոր վորդի լիներ,— շարունակեց հիւանդը,— ձեզ նման պատվալոր հյուրերին այսօր այս խոզաբնում կընդունե՞ր: Տեսնո՞ւմ եք, աթոռներ եւ չունինք: Անամոթ, ինչ ես ցցվել փայտի պէս: Չե՞ս տեսնում հյուրերիս:

Լեւոնը կրկին անդամ սենյակի մի գույք աթոռներն առաջարկեց մեզ: Նստել անկարելի յեր. այդ փոքրիկ սենյակում յոթ-ութ հոգի կանգնել միայն կարող եյին: Լուսիղան Կաթարեւոյն յերկար չդիմացավ ողի սակավութեանը, դուրս դնաց: Չեւ լինին հե-

տեվեց նրան, ասելով թե «արտիստ» մայրը մեռնելու ակտիստի չունի դեռ, կարիք չկար անհանգստանալու:

Նրանց դուրս դնալուց հետո սենյակն այնչափ դոնն ազատվեց, վոր յես կարող եյի դիտել շուրջս: Այն, ինչ վոր տեսա, ինձ հաճելի դարմացում պատճառեց: Մի անկյունում կախված եյին աշխարհիս անվանի յերաժշտապետների, նվագիչների, յերգիչների ու յերգչուհիների լուսանկարները հովհարի ձևով միմյանց միացրած: Մյուս անկյունում դրված էր մի փոքրիկ դրասեղան, ծանրաբեռնված դանդաղ ետնադին դեղարվեստական իրերով: Այնտեղ տեսա Բեստուկների, Մոցարտի, Շեքսպիրի և Վաղների կավյա կիսարձանիկներն աղյուսի դուրսով, մի հաստ խեցեղենի շիլի, մի կոտրված սրինգ և ուրիշ այդպիսի պարազաններ: Սեղանի առաջին պատից կախած եյին մի կիթառ, մի մանդոլինա և մի ինչ—վոր թատրոնական գդեստ՝ նման Ռիդոլետտոյի հագուստին: Ամենահետաքրքրականը մի նկար էր պոլիտրիայի վրա, վոր ներկայացնում էր յերկու պատանիների մենամարտութիւնը բռունցքներով մի փողոցային յերգչուհու համար: Աղջիկն ընկել էր մեջ տեղ դղողված մազերով և աշխատում էր բաժանել խոտաններին...

— Տեսնում եք,— շնչաց ականջիւ Կավալարոն, — յերաժշտութիւն, նկարչութիւն, պոեզիա, վոչինչ չի մոռացված:

Այդ միջոցին հիւանդը շարունակում էր դանդաղ վել:

— Ահա յերեք ո՛ր է, առաջոտներն եւ յերեսը չեմ

տեսնում: Նա չի քնում, Ստեֆանիա, չի քնում: Չե՞ վոր կարող ե հիվանդանալ, հետո յես ի՞նչ անեմ, ո՞վ կպահէ ինձ: Գիշեր: ցերեկ թատրոններումն ե: Հոր ցավը վորդուն ե անցել: Անէծվի նրա դերեզմանը, որս սեւացրեց:

— Ե՛լի միեմնույն դանդատները, — արտասանեց Լուիզան, — և ի՛նչպես չի հոգնում այդ կիներ: Յեսսամո՛ւլ...

Արդարև, հիվանդի աչքերի մեջ յերևում եր յեսամոլի հոգի, թեև դեղեցիկ եյին այդ աչքերն և դեռ բավական թարմ մոտ հիսուն տարեկան կնոջ թառամած դեմքի վրա:

Հրաժեշտ տալիս նկատեցի մի բան. կալալարոն թագուն Լեյօնի ձեռքի ափի մեջ սեղմում եր մի վոսկեզրամ, պատանին հրաժարվում եր ընդունել: Այն ժամանակ բարխոնը քայլերը դանդաղեցրեց, մնաց սենյակում, թույլ տալով, վոր Լեոնը մեղ ուղեկցի:

Մինյորա Ստեֆանիան համառոտ պատմեց ինձ Լեյօնի մասին հետևյալը. — նրա հայրը յեղել ե թատրոնակղան վարսավիր և չափազանց դեղարվեստասեր: Համեստ, դուրսը քաջ արհեստավորը հանկարծ անձնատուր ե լինում հարբեցողության կործանիչ ախտին և վոչ առանց պատճառի: Պարզվում ե, վոր նա անհույս սիրահարված ե մի յերգչուհու վրա: Կուլիսների յետևում շուտով նա դառնում ե ընդհանուր կատակների ու ծաղրի առարկա: Արտիստներից սկսած մինչև վերջին թատրոնական ծառան ծիծաղում են նրա հանդուգն զգացման վրա դեպի մի դեղեցիկուհի, վորի յերկրպագուների թվում անվանում են նաև տեղական

քաղաքագլուխ, հայտնի միլիոնատեր՝ ու բարեգործ հույն Մարալլիին...

Հայածանքն ու ներքին վիշաբ ներգործում են վարսավիրի վրա այնչափ, վոր սրտի դառնությունն ողու մեջ արագ չի կարողանում խեղդել: Մի որ նա ծեծում ե ուժիսյորին, վոր ծաղրելիս ե լինում նրա շինած մի կեղծամբ, անվանելով նրան «սրիկա»: Նըրան զրկում են թատրոնական վարսավիրի պաշտոնից: Այդ ժամանակից նա դառնում ե ողու և փողոցների անդառնալի սեպհականություն: Յեվ մի յերեկս վոստիկանները գտնում են նրան մի ծառի տակ, ձյունի մեջ թավալված, բերում են տուն: Յերեք որ չանցած, մեռնում ե տիֆից, թողնելով կնոջն ու դավակին ճակատագրի հաճուլքին:

Այրին, ամուսնու արհեստից զրկված ու տանջված, ութ տարեկան Լեյօնին հանձնում ե մի ատաղձագործի և լմբը սկսում ուրիշների համար ճերմակեղեն կարել: Յերկու ամիս չանցած՝ մանուկն արհեստանոցից փախչում ե ուսումնարան: Բարի մարդիկ տալիս են նրա ուսումնալարձը: Նա սովորում ե գրելկարդալը: Այրին հանձնում ե նրան հաղուստեղենի վաճառատուն: Մանուկը չի մնում այնտեղ: Մի աներեկութ ձեռք մղում ե նրան դեպի թատրոն: Նա դառնում ե աֆիչներ բաժանող՝ որական հիսուն կոպեկով և թատրոնների վերնահարկը բարձրանալու իրավունքով:

Անցնում ե կուլիսների յետեւը, կամաց-կամաց ծանոթանում դերասանական աշխարհի հետ: Այժմ բոլոր արտիստները ճանաչում են նրան, բոլորին նա

ծառայութիւններ և անում և բոլորը սիրում են նրան
յուր հեղութեան և արշաւութեան համար: Նա վոչ
մի ներկայացում բաց չի թողնում, մանաւանդ խա-
լսկան խմբի ներկայացումները: Նա ցերեկներն ել
թաւարոնումն և կամ նրա շուրջը:

— Սինյոր, կգարմանաք յեթե ասեմ, վոր այժմ
նա յերբեմն ստեղծում և նորեկ անձանոթ արտիստի
համար փառք մեր քաղաքում, — շարունակեց մոր փո-
խարեն Լուիզան: — Այո, այո, սինյոր Չելլինի, մի
հաշտակեք, այս ճիշտ և: Նա ունի բազմաթիվ հուշն
ու հրեա ընկերներ, վորոնք դարմանալի հավատ ու-
նեն զեպի նրա ճաշակը և սիրում են նրան: Դրանք
կլակյորներ չեն, վո՛չ, այլ թատերասերներ: Չգիտեմ,
գուցե նրանք կաշատում են, բայց Լեվոնին՝ վո՛չ,
յերբեք չի կարելի կաշատել: Սինյոր Կալալարո,
ճի՛շտ եմ ասում թե վոչ:

— Նա աղնիվ և վորպես նորածին և գգայուն՝
վորպես չնարի լար, — արտասանեց բարիտոնը: — Նա
թմ հանդուցյալ յեղբոր տիպարն է...

— Բայց ինչպես և ստեղծում անձանոթ արտիս-
տի համար փառք, — հետաքրքրվեցի յես:

— Առաջին ծափահարութեամբ, — պատասխանեց
Կալալարոն:

— Չեմ հասկանում, — ասացի յես:

— Սինյոր, յերեւի չգիտեք ինչ ատել և արտիս-
տի համար առաջին ծափն անձանոթ քողարում: Շատ
բան, յերբեմն ամեն ինչ: Դուք թատերասեր եք, նկա-
տած կլինեք մի յերեվոյթ: Թատրոնական սրահում
նառող հասարակութունը հաղիվ և վստահանում ա-

ռաջին ծափը տալ անձանոթ արտիստին: Շատ անգամ,
հոգով հիացած յերգչի յերգով, նա ամաչում և յուր
հիացումը արտահայտել. կարող են նրան անճաշակ հա-
մարել: Բայց ահա ոգնութեան և հասնում Լեվոնը:
Նա ազատ և հասարակական նախապաշարումից, չի
քաշվում առաջին ծափը տալ: Խումբը հետեւում և
նրա որինակին: Այն ժամանակ հասարակութունը
նույնպես ծափահարում և: Մյուս որը լրագրներում
գրում են այդ ծափահարութեանները մասին, և ահա
անձանոթ արտիստի աջողութունը պահանջ և:

— Յեթե, իհարկե, արտիստը շնորհք ունի, — ա-
վելացրեց Չիլլինին:

— Այո՛, իհարկե:

— Բայց քո Լեվոնը կարող և շատ անգամ ան-
շնորհքին ել տալ առաջին ծափը, — նկատեց Բորելին:

— Ներողութուն, — պատասխանեց Կալալարոն,
հեղնորեն ժպտալով, — մեր խմբի վերաբերմամբ դոնե
նա դեռ այդպիսի սխալ չի գործել:

Յես գուշակեցի, վոր Բորելին դեռ չի արժանա-
ցել Լեվոնի ծափին:

Վիճարանութունը գուցե շարունակվեր, յեթե կըր-
կին ներս չմտներ Լեվոնը: Այս անգամ նրա դեմքը բա-
վական հանդիստ եր: Նա հրավիրեց Կալալարոյին
մի անկյուն և, շնչալով ականջն, բաց թողեց նրա
դրպանը մի վոսկեղրամ: Հետո իմացա, վոր մեր
դուրս դալուց հետո նա իր մոր բարձի տակ գտնում
և այդ դրամը: Հարկանում է վոր Կալալարոն պի-
տի դրամ լինի, զիցնում և, բերում, վերադարձնում
սերողը:

1802
1901
1802

— Համառ ես, Լեւոն, համառ, — գոչեց Կալալարոն, շիկելով պատանու գլուխը հայրական սիրով, Դե լա՛վ, մի՛ նեղանար, նստի՛ր, մի՛ փոքր խոսենք: Դու, Իհարկե, յերեկ թատրոնումն եյիր:

— Եյի:

— Հալանկեցի՞ր ինձ...

— Իհարկե:

— Ապա ինչո՞ւ յերեսդ դարձնում ես ինձանից... Ա՛հ, կեղծո՞ւմ ես...

— Սինյոր Կալալարո, յերեկ դուք շփոթված եյիք:

— Յե՞ս. ամենեվին: Սխալվում յես:

— Վո՛չ, սինյոր, չեմ սխալվում: Յերբ հանդիտու եք, յերբեք չեք շեղվում: Մենք ամենքս իմացանք, վոր ձեզ բարկացրել են:

— Քեզ այդպես ե թվացել: Վոչ վոք ինձ չեր բարկացրել:

— Ահա տեսա՞ր, Լեւոն, ինձ դեռ լավ չես ճանաչում:

Լեւոնը նայեց Կալալարոյի աչքերին այնպիսի պարզ ու խելոք հայացքով, վոր կեղծել նրա մոտ անկարելի յեր: Կալալարոն, ձեռը դնելով նրա ուսին, ասաց.

— Ձեռ սխալվում, բարեկամս, յերեկ ներկայացումից մի քիչ առաջ յես խոչոր վեճ ունեցա ուեթիսյորի հետ:

— Վա՛չ, սինյոր Կալալարո, ասացե՛ք՝ դիրիթյորի հետ, — ուղղեց Լեւոնը համարձակ:

— Դու վո՞րտեղից իմացար:

— «Ո՛ր Կալարո»-ն յերգելիս, սինյոր Մարտինին կես տոն բարձր վեցրեց ձեզ շեղելու համար: Սինյոր Մարտինին բոլորի վերաբերմամբ անաչառ ե, բացի իրանից: Ռեթիսյորի պատճառով նա ձեզանից վրեժ չեր առնիլ: Նա քինախնդիր ե միայն յուր անձնական հակառակորդների դեմ:

— Լսո՞ւմ եք, սինյոր, — դարձավ ինձ Կալալարոն վոգելտրված, — այս պատանու բերանով խոսում ե ինքն յերաժշտական բնագոյումը և դիտողական ձիրքը:

Լեւոնը վերկացավ, գլուխ տվեց, շնորհակալութուն հայտնեց մեզ մեր այցելության համար և շտապեց դեպի դռները: Այլևս նա այնքան դրավել եր ինձ, վոր կամեցա անպատճառ հետը խոսել:

— Հայերեն դիտե՞ք, հարցրի յես, յերևի, հայերենասիրական զգացումից դրդված:

— Գիտեմ:

Նա, ինչպես և յուր մայրը, խոսում եր ուսերեն լեզվով տաճկական արտասանությամբ: Իտալացիներից միայն տանտիրուհիս և նրա աղջիկը դիտեյին ուսերեն, նաև Կալալարոն: Մյուսների հետ Լեւոնը խոսում եր իտալերեն:

Մի քանի հարցեր տվեցի նրան պարզ հայերեն լեզվով: Նա ասչաճ նայեց յերեսիս և ժպտաց:

— Ձե՞ս հասկանում, — դարձա յես ուսերեն լեզվի ողնությանը:

— Այդ լեզուն յեկեղեցական ե, — խոսեց նա տաճկերեն լեզվով, — իմ իմացած հայերենն ահա այս լեզուն ե:

Ինձ համար նորությունն չէր Բեսարարիայի հայերի մայրենի լեզու չիմանալը: Բայց առաջին անգամն եյի պատահում մեկին, վոր տաճկերենը հայերեն եր համարում:

Յսե խնդրեցի Լեւոնին այցելել ինձ շուտ-շուտ եւ իմ կողմից խոստացա այցելել նրան:

Նա ինձ յերկար սպասել չտվեց: Հետեւյալ որն խի յեկավ սենյակս և ուրախ-ուրախ հայտնեց, թե մայրն արդեն առողջանում է: Ուղիղն ասած, յես չեյի հետաքրքրվում մոր վիճակով, ինձ զբաղեցնողը վորդու ճակատագիրն էր:

Յերբ խոսք բաց արի թատրոնի ու յերաժշտության մասին, պատանին կերպարանափոխվեց, ինչպես կրահոտ սիրահար, յերբ խոսվում է նրա սրտի ընտրյալի վերաբերմամբ: Վոգեւորված նկարագրեց յուր լսած յերեւելի յերգիչների ու նվագիչներե տաղանդը: Վերջին յոթ տարվա ընթացքում նա լսել է գրեթե բոլոր նշանավոր յերգիչներին ու նվագիչներին, վորոնք այցելել էյին Ռուսաստանն Ողեսայի վրայով:

— Յերեվի, դու յեւ նվագում ես կամ յերգում, — հարցրի յես:

— Վո՛չ, սինյոր:

— Չեմ հասկանում:

— Յերգելու համար ձայն չունեմ:

— Իսկ նվագելու համար գործիքներ շատ ունիս սենյակումդ: Յերեկ տեսա:

— Այո, նվագում եմ մանդոլինա և կիթառ:

— Նոտաներ դիտե՞ս:

— Սինյորինա Լուիզան սովորեցրել է: Դուք լսե՞ր

եք նրա յերգեցողությունը: Հիանալի ձայն ունե: Այնպես չե՞: Այո՞: Հավանե՞լ եք: Իհարկե, ո՛վ չի հավանիլ: Ո՛ր, Լուիզան մեծ ապագա յե խոստանում...

Նա լուեց, հառաչեց, հայացքը ձգելով դեպի անորոշ տարածություն: Յես նրա դեմքի վրա նշարեցի հոգեկան դադանի տառապանքի արտահայտություն: Խոստովանվում եմ, այն ժամանակ նշանակությունն չտվեցի նրա հառաչանքին: Յեւ մի՞թե կարող էյի յերեւակայել տասնյոթ տարեկան պատանու հոգին վորեւի լուրջ վշտի ընդունակ:

— Այդ բոլորը լավ, — ասացի յես, — բայց դու էնչ չո՞վ ես կերակրում քեզ ու մորդ: Չե՞ վոր հայրդ ժառանգությունն չի թողել:

— Գործ շատ կա, սինյոր: Պրոգրամներ եմ ծախում, ստատիստի դեր եմ կատարում բեմի վրա, պո՛չ եմ բռնում: Ա՛խ, սինյոր, յեթե միջոց ունենայի, կսովորեյի վիոլոնչել նվագել ու կմտնեյի յերաժշտական խումբը:

— Հիչո՞ւմ ես հորդ, Լեւոն:

— Իհարկե, շատ լավ եմ հիշում:

— Ասում են, նա բարի մարդ էր:

— Այո՛, սինյոր, շատ բարի յեր, միայն...

— Հարբում էր, — լրացրի յես պատանու խոսքը:

— Նա յերբեք էնձ չէր ծեծում, չէր եւ բարկանում վրաս: Բայց վո՛չ, մի անգամ բարկացավ, հիշում եմ...

— Յերեվի չարությունն էյիր արել:

— Այո՛: Այն ժամանակ նրա խանութն ահա այն անկյունի կապույտ տան ներքին հարկումն էր: Ամեն

սր գնում էյի այնտեղ կեղծամներ սանրում: Մի որ նա տխուր եր շատ: Մի ժեներալ յեկալ յերեսը սափրել տալու: Նրա մոտ միշտ մեծամեծներ էյին գալիս: Յես փերցրի մի սանր, վրեն քաշեցի մի թուղթ ու սկսեցի շրթունքներովս նվազել: Ժեներալը բարկացալ ու հորս հրամայեց ինձ դուրս անել: Հայրս մոտեցալ, ահանջս քաշեց ու, վզակոթիս տալով, վոնդեց դուրս: Բայց հետո, յերբ ժեներալը գնաց, փանչեց ինձ ներս, աչքերս սրբեց, համբուրեց ու ասաց. «Յեթե դու կունենաս յերաժշտական ընդունակություն, ինձ դրա՛վ կդնեմ, քեզ չեմ թողնիլ առանց ուսման»: Այո՛, սինյոր, շատ լավ մարդ եր, թեև հարբում եր: Սինյոր, ներեցեք, վո՛ր ժամն է:

— Տասնումեկ:

— Ո՛ր, յես ուշացա: Ներողություն, ելի կզամ: Ձեր սենյակը լալն է: Դուք ինձ գրքեր կտաք կարդալու, այո՞: Ենորհակալ եմ: Յտեսություն: Այսոր Կալաֆատի բենեֆիսն է: Թատրոնը լիքն է լինելու: Պետք է գնամ, սոչ բռնեմ:

Յես կամեցա հարցնել՝ ինչ ասել է «սոչ բռնել», բայց Լևոնն արդեն չքացել էր:

Կալաֆատին ընտիր յերդչուհի յեր:

Գնացի թատրոն տոմսակ վերցնելու: Կասսի առջև կանգնած եր գնողների մի յերկայն շարք, վոր հասնում եր մինչև փողոցի կեսը: Յեղանակը սառն էր, խոնավ, անախտթ: Պետի բռնեյե շարքի վերջին տեղն և ամենաքեչը մի ժամ սպասեյի մինչև հերթս հասնել: Ուղում էյի վերադառնալ տուն, յերբ լսեցի իմ աղղանունը: Փա Լևոնի ձայնն եր, վոր կարող էյի ճանաչել հարյու-

րալոր ձայների մեջ: Նա կանգնած եր կասսից մի քանի քայլ միայն հեռու, յերկու հրեաների միջև սեղմված:

— Տոմսակ էք ուղում գնել, — հարցրեց նա տանկերեն:

— Այո՛:

— Յեկե՛ք, տեղս բռնեցեք, ասլա թե վոչ, շուտ չեք հասնիլ կասսին:

Յես բռնեցի նրա տեղը: Նա գնաց կանգնեց շարքի վերջում: Այդտեղ միայն եմացա ինչ ասել է «սոչ բռնել»: Լևոնը կանգնում եր շարքի յետևում և, յերբ բավական մոտենում եր կասսին, յուր հերթը ծախում եր ցանկացողին հինգ-տասը կոպեկով: Հետո դարձյալ գնում եր ու շարքի յետևում կանգնում: Նա ամեն միջոց գործ եր դնում թատրոնից չհեռանալու համար: Նրա ողջ, կերակուրը, կյանքը, ամեն ինչը թատրոնն էր:

Իմ հետաքրքրությունն այդ սլառանու վերաբերմամբ արդեն այնքան մեծ եր, վոր աշխատում էյի ամեն որ նրան տեսնել:

Մի առավոտ նրա մոտ հանդիպեցի յերկու անծանոթների, վորոնց հետ յուր սենյակի դռների առջև կանգնած խոսակցում եր:

Մեկն յուր հառակի սլառանի յեր՝ հնամաշ հազուսատով, բայց գլխին նոր գլխարկ: Դեմքի դժերը բուն հրեական էյին, աչքերը դեղնադուլն, մադերը դրեթի կարմիր, յերեսը ինչ-վոր բծերով ծածկված, սակայն համակրելի:

Մյուսին յես շատ անգամ էյի տեսել քաղաքի գո-

սովայրերում ու թատրոնների առջև: Դա մոտ քսանու-
հինգ տարեկան յերիտասարդ էր, այնքան նիհար,
այնքան բարակ ու դուժնատ, վոր, կարծես, մազադա-
թից լիններ շինված: Նրա յերեսն յերկարավուն էր ու
նեղ, աչքերը կլոր ու վորքրիկ, կոկորդի վոսկորը դուրս
ցցված: Հարթ ու նոսր մազերը, մինչև ունքերը քաշած
կակուղ դլխարկի տակից ցած էջներով, յախուի պես
կոկել էյին բարակ պարանոցին և ընդդրիկ կոկորդի
մի մասը: Սև սյուրտուկի վրա հագած էր թիկնոցա-
վոր վերարկու առանց աստառի, լայն թևերով: Մի
ձեռին բռնած էր բաղկի հաստությամբ մի դեղնագույն
փշոտ փայտ, մյուս ձեռին անկազմ գրքույկներ և
տեղական լրագրների համարները:

— Իմ ընկերներն են, — ասաց լևոնը, անմիջապես
ծանոթացնելով ինձ նրանց հետ: — Բանաստեղծ Չաու-
չենկո, Իցկո Մարգուլիս:

Յես հաճույքով սեղմեցի յերկուսի յեւ ձեռը:

— Չաուչենկոն սիրում էր մարդկանց հետ ծանո-
թանալ յուր յերկերի միջոցով, — ասաց լայն վերար-
կու հագած յերիտասարդը, վոր ինքը բանաստեղծն
էր:

Յեւ անմիջապես, գրքույկներից մեկը պահելով
քթիս առջև, հարցրեց.

— Չեյի՞ք կամենալ, արդյոք, մի որինակ վերց-
նել:

— Հաճույքով:

Գրքույկի վերնադիրն էր. Часы горя и страданий:
стихотворения Леонида Николаевича Чаушенко.

— Դուք գուցե զարմանաք, մոսյո, — ասաց նա,

դներով վարտիքի գրպանը գրքույկի արժեքը, — վոր
յես, այսպես ասած, հանդգնեցի կապել ձեր վիզը իմ
յերկը: Բայց մի վրդովվեք, մարդիկ իրանց խիղճն են
ծախում, Չաուչենկոն յուր յերկերը: Նախկին գրաչար
էմ: Ինքս գրում էմ, ինքս շարում, ինքս տպում, ինքս
վաճառում, ինքս էլ ուտում իմ սրտի արյան վա-
տակը...

— Իսկ յես նախկին և ներկա ջհուղիկ էմ, — ընդ-
հատեց բանաստեղծի խոսքը Իցկո Մարգուլիս կոչված
պատանին, — յերբեմն լրագրիներ էմ ծախում, յերբեմն
էլ թատրոններում ծառայում: Նեղ աեղն ընկնելիս փո-
ղոցներում կոչիկներ էմ սրբում:

— Յեւ յերեակայում է իրան ասագառ Ռուբինչանյն,
— հեղմեց Չաուչենկոն:

— Ա՛խ, պարոն, արդյոք դուք յերաժշտության
ուսուցի՞չ եք: Վո՞չ: Ախո՛ս: Յես կկամենայի ձեզա-
նից դաշնամուրի վրա դասեր վերցնել: Ծիծաղի՛ր, Չա-
ուչենկո, բայց յես պիտի քո Часы горя и страданий
յերաժշտության վերածեմ: Դե լա՛վ դավազանդ
մի՛ ցույց տուր, յես յերկչոտ ջհուղներից չեմ, յես
հրեա յեմ: Արեւիղե՛ր չի, սինյոր... Գնանք, բանաս-
տեղծ: Չեմբա, չեմբա — չիլալա՛...

Նա քամու արագությամբ թռավ դուրս: Չաուչեն-
կոն հետևեց նրան, հաստ դավազանի ծայրն աղմուկով
զարկելով փայտյա սանդուղի աստիճաններին:

Փառք աստուծո, այս անգամ լևոնի մայրը տանը
չէր. դնացել էր շուկա՝ պաշարեղեն դնելու: Լևոնն աս-
աց, թե Չաուչենկոն ու Իցկո Մարգուլիսն յեկել էյին
խորհրդակցելու իտալական խմբի առաջին յերգչուհի

Ֆարբինի բենեֆիտ մասին: Պատրաստվում են արտաքին կարգի ցույցեր: Չառչենկոն մտադիր է բենեֆիտի պատվին նվիրել յերգչուհուն մի բանաստեղծութուն, զոր պետք է թարգմանել խառլերեն:

Յես, Լեոնին փորձելու համար, ասացի:

— Կցանկանայի իմանալ, դուք ինչ դործ ունիք յերգչուհիների բենեֆիտների հետ:

— Ի՞նչպես թե դործ չունինք,—գոչեց նա զարմացած,—յերգչուհիները դեղարվեստին չեն ծառայում:

— Շատ ել ծառայում են, հետո՞:

— Ամեն մարդ պարտավոր է պատվել դեղարվեստը:

— Գեղարվեստը շոյվութուն է: Նա հարուստներին համար է: Իսկ դու և թո ընկերներն աղքատ եք...

— Հարուստներն արտիստներին նվերներ են տում, իսկ մենք ցույցեր...

Հազիվ մի քանի րոպե խոսել էյինք, յերբ ներս մտավ Լեոնի մայրը: Ինելով պաշարեղենի դամբուլը Շեքսպիրի քթի առջև, նա խսուշն ևեթ հարձակվեց վորդու վրա.

— Ելի փողոցային սրիկաները այտեղ էյին, հա՞: Յերեկ, խորհուրդ ունեյիք: Մե շարաթ ե դլուխ ցավեցնում եք այդ յերգչուհու բենեֆիտով: Պարոն, տեսա՞ք խոմ, տեսա՞ք այս անդամի ընկերներն ուլքեր են: Ի՞նչ կարող է սրվորել այդպիսիներից: Փո՛ւչ, փո՛ւչ զավակ...

Յերբեմն մայրերը կարող են իրանց հարադատ դավակներին թշնամին ւինել: Անշուշա Լեոնի մայրը սի-

րում էր վորդուն, բայց չէր տեսնում յուր և նրա մեջ յեղած վիճը, այն ահադին վիճը, վոր չէր կարելի լեցնել ու հարթել անվերջ նախատինքներով: Մե անդամ այս մասին խոսում էյինք մեր սեղանատանը. սինյորա Ստեֆանիան և Բորելլին պաշտպանեցին մոքը, խեղ մյուսները՝ վորդուն: Ռախան ասաց.

— Մեղ հրեաներիս համարում են նյութատաշտ: Յես դեմ չեմ, ճիշտ է. բայց, հալատացեք, վոր մի հրեա, մանավանդ հրեուհի յուր վորդու վերաբերմամբ այդ քրիստոնյա կնոջ չափ նյութամոլ չէր լինիլ: Հրեան խելոք կերպով է հարստահարում յուր վորդուն: Յեթե յուր վորդու մեջ տեսնում է յերաժշտական կամ յերգելու ձիրք, աշխատում է հենց այդ ձիրքը շահագործել: Նա չի ստիպում նրան արհեստավոր կամ վաճառական դառնալ:

Յերկու անգամ Լեոնն իմ ներկայությամբ լաց յեղավ, յերբ մայրը հանդիմանում էր նրան իբրև «անպետք» դավակի: Նա փաթաթվեց մոր պարանոցին, գոչելով.

— Մա՛մա, մամա, մի բարկանար, յես քեզ սիրում եմ:

Ո՛ր, վո՛չ, այդ պատանին չէր կեղծում: Նա սիրում ձեր մորն անչափ, և այս նրա դժբախտության պատճառներից մեկն էր:

— Կարելի՞ յե,—լսեցի մի առավուս դռների յետևից Լեոնի ձայնը, յերբ դեռ անկողնից չէյի վերկացել:

Ուրախությամբ հրավիրեցի նրան ներս: Նա դլխաբաց էր, յերեսն անվա, աչքերի սպիտակուցները դեղ-

Նած, մարերը գողգոված, դեմքը մազադաթի պես գու-
նատ: Կոնատակին պահած եր մանդոլինան և այնպես
ամուր սեղմած, վոր, կարծես, վախենում եր ձևքից
խլին: Նրա բաճկոնի կոճակները բաց եյին, փողկապ
չուներ, շապկի յեղբերը բաժանվել եյին և յերևան
եյին հանում նրա նիհար կուրծքը: Ծնկները վրա կուչ-
կուչված վարտիկի ծայրերը բարձրացել եյին, յերե-
վում եյին կոշիկների ականջները:

— Ներողութուն, սինյոր, — ասաց նա, ցրված հա-
յացքը պտտեցնելով չորս կողմը, — կարծում եյի վեր եք
կացել:

Յես շտապեցի նրան հանդստացնել, թե հենց վեր
եյի կենում, յերբ յեկավ: Նա խնդրեց թույլ տալ իրան
կես ժամ մնալու իմ սենյակում: Վոչ միայն կես ժամ,
այլ միշտ, յերբ կամենար և վորքան կամենար, կա-
րող եր ողտվել իմ սենյակից: Բայց այս անգամ ինձ
չփոթեցրեց նրա այլայլված կերպարանքը:

— Ի՞նչ ե պատահել, — հարցրի, կարծելով վոր
թաղնվում ե ինչ-վոր հալածողներից:

Մի քանի վայրկյան չպատասխանեց: Յես հարցս
չկրկնեցի, սկսեցի հազնվել: Նա մոտեցավ դռներին,
նայեց դեպի դուրս ու յետ յեկավ, կանգնեց սենյակի
մեջտեղում, ավելի ամուր սեղմելով մանդոլինան կուսն
տակ:

— Գիտե՞ք, սինյոր, — ասաց, — կարող ե մայրս
գալ:

— Ի՞նչ անենք, թող դա:

— Յես նրանից եմ փախել: Ուզում եր մանդոլին-
նատ կտորտել, վառարան դցել:

— Ինչո՞ւ:

— Մինչև ըույս չեմ թողել նրան քնելու, նվազել
եմ:

Հետո պատմեց, թե յերեկ ուրեայն յերաժշտա-
կան խմբի բենեֆիսն ե յեղել: Նրկայացումից հետո բո-
լոր յերաժիշտները դնացել են հյուրանոց ընթրիկելու:
Խմբակետը Լեոնին ել հրավիրել եր: Ընթրիքի միջո-
ցին մեկը վիոլոնչելով նվազել ե, ի միջի այլոց, և՛ մի
սպանական յեղանակ՝ «Մագրիդի շրջմուլիկը»:

— Գլխից չեր դուրս գալիս այդ յեղանակը: Ու-
զում եյի անպատճառ սովորել հենց այս դիշեր, վոր
չմոռանամ:

— Յե՛վ սովորեցի՞ր:

— Այո՛:

— Ինձ համար կնվազե՞ս:

Լեոնի բնավորութունը պարզ եր: Նա կտորատ-
վել չգիտեր, ամեն բանի վերաբերվում եր հասարակ:
Յես արդեն մի քանի անգամ լսել եյի նրա նվազումը:
Վատ եր նվազում թե լավ, չգիտեմ, միայն զղացվում
եր և դառցնել տալիս լսողին:

Նա նստեց աթոռի վրա, գրկեց մանդոլինան: Առա-
վտյան արեզակի կիտրոնադույն շողերը սփռվել եյին
նրս: Լեոնի աչքերն անգիտակցաբար դարձան դեպի
այդ շողերը, կարծես ինչ-վոր գաղտնի մազնխի գո-
րությամբ: Ա՛խ, այդ վեր ուղղված աչքերը, այդ հեղ
դեմքը: Անցել ե ընդամենը յերկու տարի, բայց կանց-
նեն շատ տարիներ, դարձյալ այդ ուրը վառ կմնա հի-
շողությանս մեջ:

Ի՞նչ եր Լեոնի նվազածը՝ բացատրել չեմ կարող:

Հիշում եմ միայն ինձ վրա դործած ասպարեութիւնը: Կիսամերկ բեւեռել եյի սենյակէս մեջտեղում և լսում եյի բուռն զգացմունքների վիժումը: Վեշտ և բերկրութիւն, փոթորիկ ու մեղմ թախիժ խառնվել եյին «Մադրիդի շրջմոլիկի» մեջ. գոնե այսպէս եր թվում ինձ: Գուցե դա մի կրակոտ, ասպետական ժողովրդի սրտի հրաբուխն եր, փոքր ինչ կանոնավորված ինձ անհայտ մի հանճարի ստեղծագործ ուժով, բայց հետաքրքրական ինձ համար նվազողն եր: Կարծես, նյութեղէն պատանին չքացել եր, մնացել եր միայն նրա ստվերը: Նա չէր նկատում իմ ներկայութիւնը, քաղցր հնչյունների հեղեղով կլանված նյարդերը չէին զգում աշխարհի նյութականը: Կարծես հոգին ամբողջովին ձուլվել էր նվազած յեղանակի հետ ու սլացել հետո մի աշխարհ՝ ընտիր հոգիների կախարդական աշխարհը:

Յերբ ավարտեց, մի քանի վայրկյան լուռ եր, անշարժ, աչքերը տակավին հառած արեգակի շողերին, վորոնք հետզհետե դունատվում եյին:

Յես չկարողացա ինձ դսպել, վողեվորված գոչեցի.

— Կեցցե՛ս, Լեոն, կեցցե՛ս...

Բայց նա չլսեց: Անշարժ եր. նուրբ շրթունքները, վորոնք միշտ սեղմված եյին, դողում եյին նկատելի: Հանկարծ նրա ձեռները թուլացան, դուրսը մի փոքր թեքվեց ուսին, մանդոլինան հանդարտիկ սահեց կրծքից և ընկավ նիհարիկ ծնկների վրա: Յեկ նրա դեպի շողերը հասված աչքերի մեջ նշմարեցի արցունք:

— Մանուկ, ինչո՞ւ յես լալիս.— գոչեցի կարեկցութամբ:

Նա վոտքի կանգնեց և, ճակատից հեռացնելով թանձր մազերը, տարրինտի ձայնով արտասանեց.

— Վրոյնքելիստն ինձ ասաց՝ Մադրիդի շրջմոլիկը դժբախտ ե յեղել: Յուրա գիշերները յերգել ե գրանդի աղջկա լուսամուտի տակ և լաց յեղել... Նրա հայրը աղքատութիւնից մի ոք կախվել ե ծառի վրա, խեղդվել:

Այդ ժամանակ յես չհասկացա նրա խոսքերի խորքերում թաղնված բուն վեշտը և կարծեցի դառանցում եր: Արգարև, զառանցում եր նա, բայց ինչո՞ւ և ի՞նչ...

— Ախ. ներողութիւն, գոչեց նա, — հանկարծ ուղքի դալով— յես... անքնութիւնից...

— Այո՛, Լեոն, անքուն ես: Յեթե կամենում ես՝ հանդատացիր սենյակումս:

— Շնորհակալ եմ, սինյոր: Թո՛ւյլ տվեք միայն մանդոլինաս թողնեմ այստեղ: Մայրս կարող ե նրան վառարանը դքել: Յերեկ լուսամուտով փողոց շարտեց կիթառս ու մի քանի լուսանկարներ:

— Լեոն, մայրդ չար կին ե, — գոչեցի յես, մինչև հոգուս խորքը վողովված այրու վայրենի արարմունքից:

Լեոնը չափազանց վշտացավ և ոկսեց պաշտպանել մորը: Վո՛չ, վո՛չ, չար կին չե նրա մայրը, ընդհակառակը շատ բարի յե: Նա սիրում ե Լեոնին: Յերբեմն քնած ժամանակ Լեոնը զգում ե, վոր իրան թաղուն համբուրում ե: Նա սիրում ե, բայց սերը ցույց չի

աալիս, վախենում ե, վոր Լեոնն յերևո առնի, այլեւի՛
փչանաս:

— Այլեւի՛ փչանա՞ս, — գեչեցե յես, — բայց մի՞թե
դու փչացած ես:

— Ի՞նչ գիտեմ, սինյոր. մայրս ասում ե՛ «ս'յ
յուր ծնողների կամքը չի կատարում՝ փուչ վորդի յե»:

— Ե՛հ, ուրեմն, ինչո՞ւ չես կատարում մորդ կամ-
քը, — հարցրի դիտմամբ կամենալով փորձել նրան:

Նա մի տխուր հայացք դցեց յերեսիս, վոչինչ չա-
սաց: Յես այդ հայացքի մեջ կարդացի նրա անգորու-
թյունը՝ դառնալ մոր կամքի հլու դավակ: Անվիճելի
յեր, վոր նա շուտով կհրաժարվեր կյանքի բոլոր բա-
րիքներից, քան թատրոնից:

Ճաշի միջոցին պատմեցի նրա տարրորինակ օրամա-
դրության մասին: Լուիզան լսեց լարված ուշադրու-
թյամբ: Նրան նկատելու չափ շփոթեցրեց աչք, ինչ-
վոր Լեոնն ապել եր «Մադրիդի շրջմովիկի» մասին: Կա-
վալարոն խորհրդավոր ժպտում եր և գլխով հանդի-
մանական շարժումներ անում, Լուիզայի աչքերին նա-
յերով: Ուսանողը նկատեց, թե Լեոնն աննորմալ եյակ
ե, մի տեսակ հոգեկան հիվանդ: Նրա հասակի ու զգա-
ցումների մեջ չկա համերաշխություն: Իսկ ուղեղը
զարդանում ե անկանոն: Այս նկատողությունը չափա-
զանց վրդովեցրեց Կավալարոյին: Չխնայելով ոուս
լեզվի քերականական կանոնները, նա սկսեց հակա-
ճառել:

— Հոգեկան հիվանդ, հոգեկան հիվանդ, վերջին
ժամանակ, կարծես, դիտությունները հենց նրա հա-
մար են սովորում, վոր բոլոր տաղանդավոր մարդ-

կանց հիվանդ համարեն: Վ՛ոչ, պարոններ, իսկական
հոգեկան առողջները հենց Լեոններն են: Միայն նրանք
դժբախտ են, սինյոր ստուգենտ, հասկանո՞ւմ եք,
դժբախտ, վոր չեն ծնված կյանքի բարեհաջող պայ-
մաններում: Փոխանակ գիտնականորեն բացատրելու
այդ պատանիների հոգին, ոգնեցեք նրանց. ա՛հա՛ ինչ:
Մի՛ թողնեք աղամանդը փողոցի ցեխի մեջ: Ասիտո ե
Լեոնը:

— Նա որից որ հալվում ե մոմի պես, — շարունա-
կեց Կավալարոն կարեկցաբար, — նրա կաղմը նուրբ ե,
չե՛ կարող դիմանալ այդ տեսակ ապրուստի, յերբեմն
գիշերը, հազիվ անկողին պտակած, վեր ե կենում,
գնում կանգնում ե կասախ առաջ, առանց վերարկուի,
մի քանի կոպեկ վաստակելու համար: Վաստակածի մի
մասն էլ թատրոնի վրա յե ծախսում: Ահա վաղը սենյո-
րա Բարբինիի բենեֆիտն ե: Դա նրա ամենասիրելի յերդ-
չուհին ե: Համոզված եմ, վոր այժմ իրան ստանջում ե,
վորպեսզի կարողանա վորեւե կերպ վաղվա ցույցերը
գեղեցկացնել...

Հետևյալ յերեկո յես թատրոնումն եյի: Նստած
մի բարեկամ ընտանիքի հետ ոթյակներից մեկում,
նայում էյի դեպի վերնահարկ: Բազմաթիվ գլուխների
մեջ, վերջապես տեսա Լեոնին: Արժուներներն պատնե-
չին հենած, գլուխն ավերի մեջ բռնած, աչքերը հառել
եր բեմին: Նրա մի կողմում կանգնած եր բանաս-
տեղծ Չաուչենկոն, մյուս կողմում Իցիո Մարգուլիսը:
Յերբ բեմի վրա յերևաց յերդուհի Բարբենին, Լեոնը
գլուխը բարձրացրեց և ամենից առաջ ծափահարեց:

Նրան հետևեցին Չառլզենկոն և Իցկոն, հետո վերնահարկի մի մասը: Նույն վարկյանին մի քանի տասնյակ ձեռներ ձգեցին բեմի վրա ինչ-վոր սպիտակ ու կարմիր ծաղիկներ, նաև գույնզույն բարակ թղթի թերթիկներ: Գոյացավ մի Փանթաստիկ անձրև: Պարտերն ակամա հափշտակվեց, և ամբողջ հինգ րոպե թատրոնը թնդում եր բուն ծափահարություններին: Վերցնելով յուր գլխին տեղացող անձրևից մի կաթիլ՝ մի ծաղիկ, յերգչուհին սեղմեց սրտին, անդադար գլուխ տալով աջ ու ձախ, հետո աչքերը բարձրացրեց դեպի վերնահարկ և ուղային համբույրներ ուղղեց պատանի յերկրպագուներին: Այս ավելի վողեւորեց նրանց և ավելի գորացրեց աղաղակներն ու ծափերը:

Լևոնն յուր մարմնի կիսով դուրս եր յեկել պատնէջի յետևից: Կարծես ձգտում եր ծաղիկների հետ ընկնել յերգչուհու վտանների տակ իբրև կենդանի գոհ գեղարվեստի:

Անցավ առաջին գործողությունը, յերկրորդը, յերրորդը: Լևոնի վողեւորությունը սաստկանում եր յերգչուհու աջողության հետ զուգընթաց: Նա մերթմափահարում եր, ձեռները գլխից վեր բարձրացրած, մերթ աղաղակում. «Եվի՛վա, բրավա՛, բրավա՛սիմա»...

Վերջին գործողության կիսում Լևոնը հանկարծ չբացավ Չառլզենկոյի և Իցկոյի հետ, մինչև ներկայացման վերջը չերևաց այլևս:

Դուրս գալով խոռոն բաղմության հետ վողոց, ասես հետևյալը:—Թվով յերեսուն-ըստասուն վտանկաններ կաղմել էյին մի ընդարձակ շրջան՝ հեղեղված

էլեքտրական ահաբեկ լապտերներէ առատ լուսով: Թատրոնից դուրս յեկողները հավաքվում էյին շրջանի յետևում: Մուտքէ մտա մի կողմում խմբված էյին հարյուրի չափ համալրարանական ուսանողներ, մյուս կողմում կանգնած էյին յերկու կանոնավոր շարքերի բաժանված մի խումբ պատանիներ՝ տասնուհինգից մինչև քսան տարեկան: Միակ չափահասը նրանց մեջ Չառլզենկոն եր: Նա ձեռին պահած եր մի թերթ թուղթ:

Ուսնողներից մի տասը հոգի ձեռներում բռնած էյին մի-մի վողբրիկ փունջ ծաղիկների, իսկ պատանիները մի-մի վառ կերոն:

Տեսարանը դեղեցիկ եր, հետաքրքրական: Գիտեյի վոր Լևոնը հետին դեր չի կատարում նրա մեջ: Քաշվեցի մի կողմ և աչքերով վորոնեցե նրան: Գծվար չեր գտնելը: Նա կանգնած եր պատանիներէ շարքերից մեկէ դլխին, ձեռքին մի յերկայն ձող, վորի ծայրում շառվում եր հաստ մոմի կտորը: Յուզտ չե՞ր դգում նա առանց վերարկուի, նույնիսկ առանց կրկնակոշիկների, յուր բարակ պիջակում: Յերևի, չեր դգում, թեև յեղանակը բավական ցուրտ եր: Նա հափշտակված եր յուր դերով, աշխատում եր կարգ պահպանել պատանիներէ շարքում: Կերոնների հրեղեն լեզվակները նրկատրական ահաբեկ լապտերներէ լուսո ներքո ներկայացնում էյին դեղնագույն աղոտ բծեր՝ տկար, վորպես ստողերը լուսնյակ յերեկո:

Լևոնի նիհար դեմքը ստացել եր մի տեսակ բացմանիչակագույն յերանդ: Նա հիչեցնում եր դեկադենտ նկարչի քմահաճ վրձինի տարրինակ ստեղծա-

գործութիւնն: Սակայն այդ հիվանդոտ դեմքի վրա աչքերը փայլում էյին հղկած պողպատի պես: Չորս կողմից ելեքորականութեամբ հեղեղված՝ նրա մարմինը գետնի վրա չէր ձուլում ստվեր. նա ինքը, կարծես, ստվեր լինէր: Նրա շարժումները արագ էյին, ջղաձղական, լի ավյունով: Յերբ խոսում քեր, նույնիսկ հեռվից ինձ թվում էր, վոր խոսում են նրա բոլոր նյարդերը, սրտի բոլոր թեւերը: Ահազին բարձրութեան մեջ ձայնն ինձ չէր հասնում, բայց դրազ կզայի, վոր այդ ձայնը դողում էր հոգեկան բարձր հաճուքից յուր բոլոր յերկվեջներով: Լեռնը յերջանիկ էր:

Յերբ յերգչուհին դուրս յեկալ թատրոնից՝ յերկըրպագուներով շրջապատված, Իցկո Մարդուխան ամենից սուաջ աղաղակեց. «ուռոտ»։ Չասուչենկոն, դաւադանով յես մղելով նրան, մոտեցալ յերգչուհուն ուտվեց նրան յուր ձեռքի թուղթը: Անշուշտ, այդ նրա վոտանաւորն էր, հատկապես որվա առիթով դըրպած:

Լեռնը դդակը վերցրեց և ողը դցեց: Նրա թանձր մաղերից յերկու շերտ ընկան նուրբ ձախտի վրա: Նրա որինակին հետեւեց պատանիների ամբողջ խումբը: Յերեան յեկալ Չասուչենկոյի նեղ, յերկայնածեզլուխը՝ հարթ, նոսր մաղերով: Յեւ կիսամերկ, կիսաքաղցած պատանիների տհաս ձայները՝ «բրա՛վա, բրա՛վա՛սխմա», խառնվելով միմյանց, կարծես, սուտեցին ձեռոտյին ողում: Այդ վարկյանին յես անիծեցի մտքումս յերջանիկ յերգչուհուն, վոր, թեկուզ ակամա, խեղբից հանել էր այդ մատաղահաս եյակներին և վատնդի յեր յենթաբեղում նրան կյանքը, ով դեռի,

դուցե և հողին: Մի՞թե, արդարև, դեղարվեստն այնքան անողոր է յուր բարձրութեան վրա, վոր յուր առջև ծունկ է չոքեցնել տալիս նույնիսկ անմեղութեանը:

Յերբ յերգչուհին մոտեցալ թատրոնի առջև սպասող փառահեղ կառքին, մի քանի դույզ ձեռներ սկսեցին արձակել ձիերը: Կարծեցի, թե Լեռնն է սկզբնապատճառն և շտապեցի մտքումս հայհոյել բարեկամիս: Սակայն դեռ լավ չէյի ձանաչում նրան: Նայեցի՝ չկար վոչ լծվողներ և վոչ լծողներ ձեռք: Դրանք բացառապես ուսանողներ էյին, վորոնց թեթևամտութիւնը յերևի, անասնութեան էր հասնում:

Լեռնի խումբն աջ ու ահյակ ուղեկցում էր կառքին՝ վառ կերտներով: Յերգչուհին մեկմեկ ընդունում էր ուսանողներից փնջերը, փետում ու ծաղիկները սրվում պատանիների վրա, իսկ ուսանողներին վարձատրում ողային համբույրներով:

ձեղքելով ամբոխը, յես մոտեցա բարեկամիս:

— Սա՛, դուք է՞լ այստեղ եք,—դռչեց նա, հեվաւով,—լսեցի՞ք՝ ինչպես յերգեց, լսեցի՞ք...

— Այո՛, Լեռն, հիանալի յերգեց: Բայց այդ ուսանողները... Ի՞նչ են անում... Մի՞թե դու հավանում ես այդպիսի ցույցեր:

— Աստված մի՛ արասցե:

— Մենք անասուններ չենք,—ասաց Իցկո Մարդուխը:

— Այո՛, մենք մարդիկ ենք,—դռչեց Չասուչենկոն վրդովված.—ե՛յ, պարոնայք ստուղնետներ, մի ձգեք ձեր մունդլիք վարկը. ե՛յ, պարոններ. ամօթ ե...

— Մտիկ արեք,— դռչեց Լեռնը,— ինքն էլ չի հա-

վանում, ուզում ե իջնել կանգնեց... Բայց վո՛չ, չի էջնում... Աա... Վխտյա, Պետրո, Մերգել, Խայա, հանգրեք կերոնները... Վո՛չ, վո՛չ, վո՛չ, սպասեք... Նա իջնում ե կանգնեց... Իջավ, իջավ... Ձիերը լծում են... Կարխասիմա, կեցցե՛ Բարբինի. եվի՛վա, բրա՛վա, բրավո՛ սսիմա, առաջ, առաջ...

Յեվ, կերոնը բարձրացրած, աղաղակելով, չքացավ ամբոխի մեջ, յուր հրեա ու հույն ընկերներին հետ... Նրանց հետևեց Չաուչենկոն, լայն վերարկու՛ն փեշերը ողի մեջ Ֆրֆոպանելով՝ պատաստոված առազասաններին պես...

Յես տուն վերադարձա ծանր տպավորութեան տակ: Այդ գիշեր յերազումս տեսա Լևոնին հորը: Թըշվա՛ո վարսավիր: Նա հարբած, կեղտոտ ու պատաստոված հաղատում շնթռկել եր թատրոնի մուտքի առջև: Անցորդները հեղնում ու ծիծաղում եյին նրա անհույս սերը, վոր, ո՛վ գիտե, գուցե առաջացել եր գեղարվեստի սիրուց: Այսպես եյի յես միշտ պատկերացնում վարսավիրին, այսպես ել տեսա նրան յերազումս...

Չարթնելով փափազ զղացի Լևոնին տեսնելու: Բարձրացա վերև: Տանը չեր: Մայրն ինձ հանդիպեց արտասուքը աչքերին և դանդատովեց, թե գիշերը տուն ե վերադարձել յերեք ժամին: Այսոր զարթնել ե թե չե, իսկույն տնից դուրս ե յեկել:

— Պարոն, — աղերսեց այրին, — դուք կարող եք նրան խելքի բերել: Նա սիրում ե ձեզ, կյսե ձեր խոսքը: Նա դնում ե հոր ճանապարհով: Վերջն իրան հար-

բեցողութեան կտա և շան պես կթավարվի փողոցներում:

— Նա այդ չի անիլ, խելոք ե:

— Այս, պարոն, կարծում եք՝ հայրը հիմա՞ր եր: Վո՛չ, նա ել խելոք եր: Բայց խելքից հանեցին, որս սևացրին: Ամուսնուս ձեռքիցս խլեցին, չեմ ուզում վորդուս ել խլեն... Պարոն, ողնեցեք, յես մայր եմ, հասկանում եք, մայր...

Այո՛, մայր եր այդ կինը, դիտեյի, վոր սիրում ե վորդուն ու տանջվում նրա պատճառով: Այժմ խղճում ու մինչև անգամ ցավակցում եյի նրան. բայց դարձյալ անսխորժ եյին ինձ համար նրա անվերջ դանդատները, նրա յեսամուլ հողացողութունը վորդու համար:

Կեսորից հետո կրկին բարձրացա վերև: Այս անգամ Լևոնը տանն եր, բայց անկողնում պատկած: Նրա վտիտ աչտերի վրա նշմարեցի անսովոր կարմրութուն: Բռնեցի բազուկը. յերակը զարկում եր ուժգին: Անշուշտ յերեկ մրսել եր: Բայց չեր հանձն առնում հիւլանդութունը: Նա ուրախ եր և, ոգտվելով մոր բացակայութունից, հայտնեց յուր ուրախութեան պատճառը: Բարձի տակից հանեց մի լուսանկար և, ցույց տալով հարցրեց.

— Ճանաչո՞ւմ եք:

Այդ յերեկվա յերաջնիկ յերգչուհու լուսանկարն եր:

«Իմ սիրելի արտիստին», կարդացի լուսանկարի ճակատին:

— Ամենքն ել ինձ արտիստ են կոչում, — տասց կե-

վանը, — չգիտեմ ինչու: Այսօր գնացել եյի նրան շնորհավորելու յերեկվա աջողութեան համար... Ծաղիկներ եյի տարել: Հրավերեց ներս, կաֆետով հյուրասիրեց: Բավական խոսեցինք... հարցնում եր՝ ինչքան եմ վաստակում: Սարեցի, ասացի՝ հայրս ժառանգութեան ե թողել: Վախենում եյի, վոր փող առաջարկի ինձ: Կա նվիրեց ինձ յուր լուսանկարը: Յես համբուրեցի նրա ձեռը, նա ել իմ ճակատը: Ո՛ր, սինյոր, յես շատ յերդէուհիներից ունիմ այդպիսի նվերներ, ահա՛, այն ալբոմը լիքն ե...

Յե՛վ այս վարձատրութեամբ նա դո՛հ ու յերջանիկ եր:

— Բայց յես մի լուսանկար ունիմ, — շարունակեց նա, — ալբոմում չեմ պահում: Մայրս սպանում ե բոլորն այրել, վախենում եմ այս մեկն ել այրի... Խուսեցն ցույց կտամ...

Նա բարձրացավ տեղից, պիջակի դրպանից հանեց մի ծրար, ծրարի միջից թանկագին լուսանկարը: Յես կարգացի հետևյալ մականիւրը. «Իմ ապագա յերկըրպազունին—Լուիզա»:

— Ո՛հ, ճիշտ ե, բոլորովին ճիշտ, սինյոր: Յես նրա ապագա յերկըրպազուն կլինեմ: Լուիզան փայլուն ապագա ունի. կտեսնեք, սինյոր, կտեսնեք... Բայց այս ի՞նչ ե, դուրիս պատեց, պառկեմ...

Յերբ տիկին Ալմաստը—Լեւոնի մայրը—ներս մտավ, խորհուրդ ավեցի բժիշկ հրավիրել: Լեոնը դուրսը բարձրացրեց, նստեց անկողնում: Ի՞նչ բժիշկ, ո՞վ ե հիվանդ, հարկավոր չե բժիշկ... Յես հասկացա նրա

մխաբը, վախենում եր, վոր բժիշկն արգելի նրան տնից դուրս գալու:

Յերեկոյան յոթ ժամին յերրորդ անգամ բարձրացա վերև ե նրան չտեսա: Տիկին Ալմաստն ասաց, թե իմ դուրս գալուց հետո թագուն հագնվել ե ու փախել...

Անմի՛տ պատանի. նա վտանգի յեր յենթարկում էր կյանքը: Յես իսկույն դուրս յեկա փողոց. գիտեյի ուր կարող եր լինել: Հանդիպեցի նրան թատրոնի մուտքի առջև:

— Պարոններ, չե՞ք կամենում պրոդրամ դնել, — դիմում եր նա անցորդներին, առաջարկելով նույն որվա ներկայացման ծրագիրը:

Մարդիկ անցնում եյին անտարբեր, անգամ չնայելով նրան, իսկ մոմանք կոպտութեամբ դուռում եյին. «գնա՛, կորիր»: Յե՛վ Լեոնի հարատ հողին կրում եր այդ վերափորանքները համբուրութեամբ: Իմ սիրտը մորմոքվեց, յերբ նայեցի նրա կապտած դեմքին:

— Գնա՛ տուն, գնա՛ — խնդրեցի յես, — դու բոլորովին հիվանդ ես...

— Ո՞վ ասաց հիվանդ եմ: Մա՞յրս: Նա միշտ կամ էրան ե հիվանդ յերևակայում կամ ինձ: Այս յերեկո նոր ոպերա յե ներկայացվում, յես տո՞ւն դնամ: Վո՛չ, սինյոր, ահա՛ իմ տունը...

Նա ցույց տվեց թատրոնը ե ժպտալով հեռացավ: Հեռվից լսում եյի նրա ձայնը.

— Պարո՛ն, պրոդրամ, պրոդրամ, չե՞ք կամենում, նոր ոպերա յե, հետաքրքրական. պրոդրամ, հատը տասը կոպեկ...

Մյուս որն առաջնորդան դարձյալ բարձրացա վերև
և ելի նրան անկողնում տեսա: Միևնույն տանը բնակ-
վում եր մի հրեա բժիշկ: Շտապեցի նրան հրավիրել:
Քննեց հիվանդին, գրեց ինչ-վոր գեղ: Յերկու որ հա-
զիվ կարողացանք Լեոնին տանը պահել, յերկրորդ յե-
րեկո լաց յեղավ, յերբ արդեւեցինք թատրոն գնալ:
Բարեբախտաբար, յերրորդ որը սաքուլթյունն անցավ:

Ձմեռային սեզոնը վերջացավ: Իմ հարևան ար-
տիստները հենց մեծ պասի առաջին որն ուղևորվեցին
իրանց հայրենիքը: Սյու որը տխուր որ եր վոչ միայն
Լեոնի, այլև ինձ համար. այնքան արդեն, վարժվել
եյի հարևաններին շրջանին:

Մենք մինչև կայարան ուղեկցեցինք իտալացիներ-
ին: Հրաժեշտ տալիս, Կապալարոն յերեք անգամ բա-
րեկամաբար համբուրվեց Լեոնի հետ...

Հենց նույն որը Լուիզան ինձ ասաց, թե ինքն ել
ամենաուշը մի ամսից ուղևորվելու յե Իտալիա: Հարցը
վճռված եր. սինյորա Ստեֆանիան վաղուց և հաշտվել
աղջկանից բաժանվելու մտքի հետ:

Յերբ հայտնեցի Լեոնին Լուիզայի ուղևորության
մոտալուց ժամանակը, ինձ այնպես թվաց, վոր լուրը
նրա վրա առանձին տպավորությունն չգործեց: Գուցե
այդ նրանից եր, վոր նույն որերը նա առհասարակ
չատ տխուր եր տրամադրված: Մեծ պասի առաջին
չաբաթն եր, թատրոնները փակ եյին: Լեոնն ամեն որ
գնում եր քաղաքային թատրոնի շուրջը գտնվող գեղե-
ցիկ պարտեղը, նստում այնտեղ ու նայում հսկայական
չինությանը: Հետո գլուխը կրճքին թեքած, ով գիտե
ինչ խորհրդածությունների մեջ վերստանում եր

տուն: Նա նորոգել եր տվել մոր ձեռքով լուսամուտից
փողոց շարտված կիթառը, նվագում եր: Յերբեմն դա-
լիս եր ինձ մոտ և իմ առաջարկությամբ մանդոլինա
նվագում: Մի անգամ թախանձեցի նրան կրկնել «Մադ-
րիդի շրջմոլիկը» մերժեց:

Ոպերային փոխարինեց դրաման: Մեծ պասի առա-
ջին կիրակուց սկսվեցին ներկայացումները: Լեոնը
մտավ յուր գերի մեջ, բայց վո՛չ նախկին սիրով. դրա-
ման ուրերայի չափ չեր սիրում, մանավանդ, վոր յեկվոր
խմբի մեջ չկային գրավիչ ուժեր: Սակայն պատանուն
տաշարել եր ուրիշ տեսակ աշխույժ, վոր ինձ անհան-
գատացնում եր: Նա ամեն որ դալիս եր ինձ մոտ, վերց-
նում մանդոլինան, նստում լուսամուտի մոտ, նվա-
գում «Մադրիդի շրջմոլիկը»: Յերբեմն հանկարծ ընդ-
հատում եր նվագումը, մանդոլինան շտապով դնում
սեղանիս վրա ու դուրս վազում: Նա գնում եր Լուիզա-
յի մոտ, նստում և յերկար ու յերկար հարց ու փորձ
անում առաջիկա ճամբորդության մասին: Յեկ բարե-
սիրա Լուիզան յերբեք չեր ձանձրանում նրա հարցե-
քից, վորովհետև նրա համար հաճելի յեր խոսել յուր
ապագայի մասին:

— Գիտե՞ք, — դարձավ ինձ մի անգամ Ռախան, —
նա ուղղակի սիրահարված է Լուիզայի վրա: Այո, կա-
րող եմ յերզվել, վոր սիրահարված ե:

— Ձգո՛ւյ՛ջ յեղեք, որիորդ, — ասացի յես, — Լեո-
նը կլսի ու կվշտանա:

Յես հիշեցի թշվառ վարձավիրին և վախեցա՝ մի
գուցե վորդին յենթարկվի հոր վիճակին: Բայց, բարե-
բախտաբար, Լուիզայի շրջապատողներն ավելի խելա-

ցի եյին, քան այն յերգչուհու շրջանը, վորի վրա սիրահարված եր յեղել վարսավիրը: Ռախսան խոսք տվեց ինձ այլևս չխոսել Լևոնի նվիրական զգացումների մասին...

Հասավ, վերջապես, որիորդի ուղեորութեան որը: Մի շարաթ եր՝ Լևոնն անճանաչելի յեր դարձել. նա ուրախ եր ու զվարթ: Կարծես, ինքն եր պատրաստվում ճանապարհորդելու: Գնում եր, գալիս, խոսում, զվարճախոսում: Չգիտեր ինչ աներ Լուիզայի սիրտը շահելու համար: Ուղեորութեան նախընթաց յերեկո Լուիզան, ցույց տալով մի արծաթե գրչակոթ, ասաց.

— Տեսեք ինչ խելագարութիւնն է արել ձեր հայրենակիցը: Չե՞ վոր այս նրա մի շարաթիւս աշխատանքի վարձն է:

— Նա նվիրել է ձեզ այդ գրիչը, վոր նամակներ գրեք իրան, — ասացի յես:

— Այո՛, և յես կգրեմ նրան: Խնդրեցի նրան յետ վերցնել նվերը, վերալորվեց, քիչ մնաց լաց լինի:

Գնացըն ուղեվորվում եր առաջնորդան տասը ժամին: Մենք, սինյորա Ստեֆանիայի բոլոր կենողներս, գնացինք կայարան Լուիզային ճանապարհ դնելու: Կարծում էյի, Լևոնն ամենից առաջ յեկած կլինի այնտեղ: Սակայն նա չկար և չերեաց յերկար ժամանակ: Այս անսպասելի յեր. ի՞նչը կարող եր խանդարել նրան վեր շին անգամ տեսնելու Լուիզային:

Սինյորա Ստեֆանիան ինձ հաղորդեց, թե Կալալարոյից մի շատ սիրալիւր նամակ է ստացել: Յերգիչն ուրախութեամբ հանձն է առնում հոգալ Իտալիայում Լուիզայի մասին, ղեկավարել նրա առաջին քայլերը:

— Նա շատ աղնիվ մարդ է, — ավելացրեց տանտիրուհիս ուրախ-ուրախ, — հարազատ յեղբոր պես կնայի Լուիզային: Յես աղջկանս բաց չեյի թողնիլ, յեթե չլիներ Կալալարոն...

Յերեք Լուիզային այնչափ զվարթ ու զվարճախոս չեյի տեսել, վորչափ այդ որը, չնայելով վոր մինչև կայարան գնալն յերկու անգամ արտասվել եր մորից բաժանվելու սլառճառով: Մի վայրկյան անգամ չեր հանդատանում, թուշկոտում եր ինչպես յոթ տարեկան աղջիկ, քրքում եր, հրճվում յուր ճամբորդութեամբ: Ամենքիս հետ կատակներ եր անում և բոլորին խոստանում առանձին-առանձին նամակ գրել: Նա լի յեր ապագայի վերաբերմամբ քաղցր հույսերով և այդ հույսերը չեր թաղցնում մեզանից: Մի յերկու տարուց հետո կվերադառնա մշակված, կատարելագործված ճայնով, կսկսի յերգել ոպերայում: Տեսեք, ի՞նչպիսի աջողութիւն կունենա, վո՛րքան յերկրագործներ:

«Իսկ նա՞, — անցավ մտքովս ակամար, — նրա մասին չե՞ս մտածում»:

— Բայց ո՛ւր է Լևոնը, — հարցրեց Լուիզան հանկարծ, կարծես, դուշակելով իմ միտքը. — ա՛հ, իմացա ինչո՞ւ համար է ուշանում: Ռիչիլիեյի փողոցով անցնելիս տեսա նրան ծաղկալաճառի խանութում: Այդ պատանու սիրտը ուլկիանոս է, ընդարձակ... Ահա՛ նա, գալիս է... Տեսեք ինչ է բերում, չեյի՞ ասում... Անուղղելի՛...

ձեղքելով կայարանի ամբիւր, Լևոնը մոտեցավ մեզ մի գեղեցիկ փունջ ձեռին: Շատ վաղելուց քրտնել եր ու առսիկ հեղում եր: Դիմէ ու ուղղակի Լուիզա-

ինն, զգալը վեր: րեց և, գլուխ տալով, փունջը ներկայացրեց:

Արդեն լավ ճանաչելով նրան, յես վախեցա միայն մի բանից՝ Լուսիզայի հանդիմանությունից: Յեթև որիորդն ամենաթեթև ակնարկ անդամ աներ, թե այդպիսի մի նվեր բոլորովին չի համապատասխանում Լեոնի աղքատ գրպանին, դիտելի, պիտի չարաչար վիրավորեր նրան: Բայց նա նրբազգաց գտնվեց. իսկույն ըմբռնեց Լեոնի հոգեբանությունն և այնպես հայտնեց յուր շնորհակալությունը, այնպես ժպտաց, հոտ քաշելով փնջից, այնպես գովեց նվերը, վոր պատանու աշտերը կարմրեցին ներքին հաճույքից:

Այդչափ սրտազեա չգտնվեց Ռախան. նա հարցրեց Լուսիզային.

— Կալալարոն թեղ դիմավորելը՞ յե Միլանում:

— Այո՛, պատասխանեց սինյորա Ստեֆանիան:

— Մի՞թե նա այնտեղ է, — հարցրեց Լեոնը հուզված, դողդոջուն ձայնով:

— Նա յեկել և Միլան հատկապես Լուսիզային դիմավորելու համար, — պատասխանեց սինյորա Ստեֆանիան մի առանձին հաճույքով:

Այն հուզեկան հաճույքը, վոր մի ժպտով Լուսիզան պատճառել էր Լեոնին, վայրկենաբար չքացավ, տեղի տալով դադտնի նախանձի կրծող կրքին: Բայց Լեոնը դիտեր զսպել իրան չափահաս տղամարդի պես: Նա առայց.

— Այդ լավ է: Սինյոր Կալալարոն կողմի սինյորինա Լուսիզային:

Յերկրորդ գանդակի միջոցին Լուսիզան սկսեց վեր-

ջին հրաժեշտը տալ: Նա արավ ավելի, քան կարելի էր սպասել նույնիսկ յուր նման մի բարի, հասարակ և պարզասիրտ օրիորդից, վոր վարակված էր նախապաշարումներով: Ազատվելով մոր գրկից, ամենից առաջ Լեոնի ձեռն առավ և... համբուրվեց նրա հետ պարզ ընկերական կերպով: Հետո, շտապ-շտապ սեղմելով մեր ձեռքերը, փունջը ձեռին բարձրացավ կառախումբ:

Յես դիտում եյի Լեոնին: Նա բեկեռվել էր նույն տեղում, ուր արժանացավ Լուսիզայի հրաժեշտի համբույրին, և նայում էր այն լուսամուտին, ուր պիտի յերևար օրիորդը: Բնազդաբար բռնեցի նրա թևից և մի փոքր հեռացրի կառախումբից...

Ահա յերևաց Լուսիզայի զվարթ դեմքը լուսամուտից: Նա ողբային համբույրներ էր ուղարկում մեզ: Մի քանի բույե ևս, և լսվեց յերկրորդ դանդակը, ու կառախումբը կամացուկ շարժվեց, այնպես անաղմուկ, վոր կարծես, նավ էր լողում: Այն ժամանակ միայն Լեոնը սթափվեց և գլխարկը բարձրացնելով, գոչեց իրալերեն.

— Բարի ճանապարհ... Յտեսություն... Շուտով...

Տուն վերադարձանք յերկուսս միասին ձիաբարձով: Ճանապարհին Լեոնը մի բառ անդամ չարտասանեց: Լուս էյի և յես. չեյի կամենում ընդհատել նրա մտքերի թելը: Թե նա տանջվում էր՝ այս պարզ էր ինձ համար, թե նա յերջանիկ էր Լուսիզայի համբույրով՝ այս էլ յերևում էր: Բայց թե ի՞նչ էր մտածում՝ այս չիմուցա. յերևում էր միայն, վոր նրան դրադեցնողը սովորական մի միտք չէ...

Յեւ հրավիրեցի նրան սենյակս: Ինչ—վոր պատճառով հրաժարվեց դալ: Արագ—արագ բարձրանալով վերև, չքացավ հինգերորդ հարկի բարձրութան մեջ:

Այդ որից ավելի քան մի շտաբ անցավ, յես նրան չտեսա: Ինքը չեր գալիս սենյակս, իսկ յես բարձրանում եյի վերև և միայն մօրը հանդիպում:

— Ուշ գիշերին տուն ե գալիս սենյակս, յերբ յես քնած եմ, առափտը գնում ե, յերբ քնած եմ: Բայց լազ—վորդի յե, ամեն որ սեղանի վրա թողնում ե հիտուն կոպեկ վողորմութուն... անխիղճ նա...

— Տիկին, — գոչեցի յես բարկացած, բոլորովին համբերութունից դուրս գալով այրու անխիղճ անեծքներից, — նա ձեր ծախքը տալիս ե, հերիք ե, ել ի՞նչ եք ուղում...

Խեղճ կինն ապշած նայեց յերեսիս ու մի քայլ յետ դրեց: Յերևի շատ եյի բարկացած, և նա չեր սպասում իմ կողմից այդչափ կոպտութուն: Յես զղջացի. ինչ և վններ, նա դժբախտ եր, դոնե այդպես եր համարում երան:

— Հետաքրքրվե՞լ եք, արդյոք, ուր ե գնում ամեն որ, — հարցրի յես, ձայնս մեղմացնելով:

— Շատ ել հետաքրքրվում եմ, վոր չի ստո՞ւմ: Կիթառն ել ամեն որ հետը տանում ե: Բայց յես կիմանամ, ուրր ե գնում, կիմանամ. չեմ թողնիլ, վոր կորչի հոր պես...

Չարմանալին այն եր, վոր թատրոնները շուրջն ել չեյի հանդիպում Լեոնին: Յես կատարելապես տխրում եյի առանց նրան, մանավանդ վոր սինյորա Ստեֆանիայի սեղանատունը գրկվել եր յուր հրապույրից: Այնտեղ

այլևս չեյին հնչում Լուիզայի մետաղային ձայնն ու վարակիչ ծիծաղը: Սինյորա Ստեֆանիան նրա ուղևորվելու հենց յերկրորդ որը դաջնամուրը վերադարձրել եր յերաժշտական խանութ, ուսկից վերցրած եր ամսավարձով: Չկար վո՛չ նվազող, վո՛չ յերգող, վո՛չ ծիծաղող: Ռախտան և ուսանողը մտերմացել եյին ու դրողված եյին իրանց մտերմութամբ: Ավարտելով ճաշը, նրանք շտապում եյին հեռանալ իրանց սենյակները:

Յես ուրախութամբ կտեղափոխվելի մի ուրիշ բնակարան, յեթե չխանդարելի Ստեֆանիայի դրութունը: Նրա սենյակների մեծ մասը դատարկ եր, յեթե յես ել դուրս գայի, լսեղճ կլինը պիտի վնաս կրեր:

Մի անգամ ճաշից հետո բուլվարումն եյի: Այստեղից բացվում եր Ողեսայի գեղեցիկ տեսարաններից մինը: Մոտ յերկու հարյուր վոտանչափ բարձրութունից յերևում են ամբողջ նախահանդիստն ու ծովածոցը իրանց հազարավոր նավերով: Յես վաղուց եյի կշտացել այդ տեսարանից: Նստած ամբոխից հեռու մի առանձնակի նստարանի վրա, յերաժշտութուն եյի լսում: Ահամա հիշում եյի Լեոնի մանդոլինան, վոր տասն որ եր, վորբացել եր սեղանի վրա: «Ո՞ւր ե նա այժմ, — հարցնում եյի ինքս ինձ, և հարցը մնում եր հարց:

— Բո՞նժուր մօսյո, — լսեցի մի թույլ թորախտավոր ձայն:

Գլուխս բարձրացրի և իմ առջև տեսա Չաուչենկոյին իցկո Մարգուլիսի հետ: Այս հանդիպումն ինձ ուրախացրեց: Յես սեղմեցի նրանց ձեռքը և իսկույն հարցրի Լեոնի մասին:

Չաուչենկոն հատու գաղաղանը բարձրացրեց լախ

վերաբերուի ասկից և, ցույց տալով նախահանդիսաբ, թատրոնական յեղանակով ասաց.

— Այնտեղ է:

— Չառւշենկո, ինչո՞ւ այսօր ձեւերդ արագիւրակոծ են, — ասաց Իցկոն:

— Վորովհետև, սիրելի ջհուղիկս, այնտեղ է կատարվում կյանքի արագեղիան: Մարդիկ տանջվում են ու մեռնում խալարի մեջ: Գնա՛նք, տա՛ր ինձ այնտեղ, Իցկո: Չառւշենկոն արիստոկրատ բանաստեղծներից չէ, փորոնք խորշում են ամբոխից: Մաքսիմ Գորկիյի դրածները չեն կարգացել, Չառւշենկոյինը կկարդաս: Ութ տարի ուսումնասիրել եմ արճիճային աշխարհը. այժմ ուզում եմ ուսումնասիրել նախահանգստի ամբոխը: Գնա՛նք, պարոն, — դարձավ նա ինձ, — դուք ել գրող եք, գնանք, մի՛ ամաչեք:

— Գնանք, ուր վոր ուզում եք, միայն թե Լևոնին ցույց տվեք:

— Իցկոն մեզ կառաջնորդի: Նա խալարի ծնունդ է: Հայրը նախահանգստում հին լաթեր ու յերկաթ է խողովում, պիտի իմանա խալար աշխարհի բոլոր խորշերը յուր ձեռքի ախի պես:

— Իսկ դու պիտի լուսավորես այդ խալար աշխարհը ահա դրանցով, — ասաց Իցկոն, զարկելով բանաստեղծի ձեռքի գրքույկներին: — Գանի՞ որինակ ես վերցրել: Տա՞սը: Կխարջենք, միամիտ կաց: Նո՛ւ, չիմբա — չիմբա, չիլալս... Չառւշենկո, չիլալս՛:

Նա ձախ փոսը բարձրացրեց և, աջ փոսի վրա փոսատառով. վաղեց առաջ:

Իդեաայի նախահանդիսաբ քաղաքի հետ միացած

ե մի հսկայական քարե սանդուղով, վորի բարձրութեան վրա բուլվարի մեջտեղում կանգնած է քաղաքի հիմնադիր Ռիչիլիեյի արձանը, իսկ ստորոտում կառուցված է մի փոքրիկ յեկեղեցի՝ նախահանգստի բնակչութեան համար: Մենք իջանք այդ սանդուղով, մտանք մի աղեղնաձև լայն փողոց: Այդ վերջին փողոցն է դեպի ծովափը, այնուհետև ամբողջ նախահանգստի յերկայնութեամբ բարձրանում է «Եսթակադան»՝ յերկաթուղու բեռնակիր գնացքների համար կառուցված կամուրջը: Գիշեր-ցերեկ այս հսկայական կամրջի վրայով սուլելով անցնում են շողեկառքերը, քարշ տալով վադոնների յերկայն շարքերը, իսկ ներքև, բազմաթիվ կամարների տակով անց ու դարձ են անում բեռնակիր սայլեր, նավաստիներ, բանվորներ: Այդ մի աղմկալի վայր է, մի բարդ հանդուց ծովային և ցամաքային կյանքերի միջև: Շողեկառքերի թանձր ծուխը, նավաստիների կոշտ ձայները, եսթակադայի խուլ թեղյունները գնացքների ծանրութեանից, կայարաններում կուտված քարածխի փոշին՝ այս բոլորը ընդհանուր առմամբ անսովոր մարդու վրա ճնշող տպավորութեան են գործում:

Իցկո Մարդուլիսը մեզ առաջնորդեց քարածխի փողով ծածկված փողոցի խորքը: Յերբ յեկեղեցուց հեռացանք յերկու հարյուր քայլ դեպի աջ, մեր առջև բացվեց ողեանների, ստորին տեսակի թեյատների ու պանդոկների մի ամբողջ աման: Այստեղ եր վստում նախահանգստի բնակչութեան մեծ մասը: Պանդոկներից լուսվում էյին հարձանիայի և ուստական վորդմեկի «բալայիկա»-ի հնչյուններն ամբոխի աղաղակների, յեր-

գերի, գոտում-գոշյունների, հիշսցների ու անեծքների հետ: Նրանք, վորոնք ժամանակ ու միջոց ունեյին, ուտում, խմում ու հարբում էյին պանդուկներում, վա-
յելելով եժանազին հուրինների ընկերության հաճույ-
քը: Իսկ նրանք, վորոնք միմիայն խմելու համար փող
ունեյին, մտնում էյին «Մոնոպոլի» կրպակները: Այս-
տեղ վերցնելով կնքված շիշերը՝ դուրս էյին դալիս փո-
ղոց և բովանդակությունը դատարկում իրանց բերան-
ները: Իյլին արգելվում է խմել «Մոնոպոլի» կրպակնե-
րում, ուստի հարբեցողությունը, վոր առաջ քիչ թե
չատ ամոթ ուներ և թագնվում էր սղետների պատերի
մեջ, այժմ թագավորում է փողոցում ամենայն համար-
ձակուժյամբ: Յեվ ահա նրա վողորմելի դոհերը թավաբ-
ված էյին կրպակների առջև, մայթերի վրա, փողոցի
մեջ տեղում՝ սայլերի ու կառքերի տակ ջարդվելու
վտանգին յենթակա:

Իցկոն կանգ առալ մի մեծ պանդուկի առջև, վորի
դռների ճակատին գրված էր. «Արքայական յախտա»:

— Ահա այստեղ է Լևոնը, — ասաց նա. — ոնցյալ
չարթ «Վոսկե խարխիտումն» էր նվազում:

— Հը՞մ, — արտասանեց Չառչենկոն, դառնալով
ինձ, — տատանվո՞ւմ եք: Վախենո՞ւմ եք մտնել: Քա՛ջ
յեղեք, ձեզ չեն ուտիլ, մեզ նման մարդիկ են...

Նա դավազանը բարձրացրեց և հաղթական քայլե-
րով մտալ Իցկոյի հետ պանդուկ: Յես մի քիչ նրանից
լավ էյի հազնված: «Աղա» չհամարվելու համար, վե-
բարկուխս ոճիքը բարձրացրի, գլխարկիս յեղըը քաշեցի
աչքերիս, հուսալով, վոր ամենաչատը հույն վորմնա-
գիր կհամարեն ինձ:

Պանդուկը լի յեր հաճախորդներով: Սոաջին պահ
վոչինչ չկարողացա վորոշել, այնքան մթնորոտը տո-
գործված էր ծխով, փոշով ու կերակուրների շողիով:
Դժվար էր ընդհանուր աղմուկի, գոտում-գոշյունների
ու հայտոյանքների մեջ մի բան հասկանալ: Այցելուներ
ի մի մասը խմբվել էր բուֆետի առջև, վոր դառնվում
էր ուղիղ մուտքի դիմաց: Մենք հրհրվում էյինք այս ու
այն կողմ: Չառչենկոյի նիհար մարմինը պնդակազմ
նավաստիների ուսերի հարվածներից տաշելի պես
թուչկոտում էր: Յերբեմն նա իրան դիմող մեջքերին
գեմ էր տալիս դավադանի կոթը, ինքը յետ կանդում:
Իցկոն, յուր փոքրության շնորհիվ, կատվի ճարպիլու-
թյամբ սկզվում էր առաջ մարդկանց արանքով: Յես
հաղիվ էյի կարողանում քիթ ու պուռնդս աղատ պահել
սղի մեջ անիմաստ շարժվող ձեռների ու արմունկների
պատահական հարվածներից:

Մենք անցանք յերկու շարք կեղտոտ ու մերկ սեն-
յակների միջով, վորոնց շուրջը նստած էյին նավաստի-
ներ և յերկաթուղու ծառայողներ: Մի՛ քիթն ուռած,
կարմրած, աչքերի տակերը կապտած կին, ինձ տես-
նելով, գոչեց.

— Եյ, բասուրման, արի միտաին «տրեպակա» պա-
րենք:

Յես հաղիվ կարողացա ազատվել նրա սիրալիբ
թևերից, վոր բացվել էյին ինձ գրկելու համար: Չառ-
չենկոն, գլուխը փիլիսոփայորեն շարժելով, արտասա-
նեց.

— Թոչուն, ո՞ւր է քո փեռուրը:

Քեռի Սիդորի կատունը պոկոտել է, — ասաց Իցիկոն, ծիծաղելով: ✓

— Քեռի Սիդորը «Արքայական յախտալի» տերն էր, կատուն՝ ողին:

Վերջապես, հասանք ընդարձակ պանդոկի համեմատաբար մի ապահով անկյունը, ուր մեր կողերը ջարդվելու վտանգից ազատվեցին: Այստեղ մի յերկայն սեղանի քով նստած եյին տասնի չափ նավաստիներ: Սեղանը ծածկված ներկեղտոտ ամաններով, հացի կտարներով, ուտելիքների ու ծխախոտի մնացորդներով, դարեջրի և ողու շիշերով ու բաժակներով:

— Ահա և՛ ձեր արտիստը, — ասաց Իցիկոն, ցույց տալով սեղանի ծայրը:

Այնտեղ նստած էր Լևոնը: Նա կիթառ էր նվագում և դվարձացնում սեղանակիցներին: Չնայելով յուր չքափորությանը, յես մինչև այդ ուրը նրան կեղտոտ չէշի տեսել: Գոնե շապիկը միշտ անարատ էր, ձեռներն ու յերեսը մաքուր, կոշիկները վաքած, փայլուն: Իսկ այժմ նա նմանվում էր գործարանական բանվորի:

Իմ յերեւալը նրան զարմացրեց: Նա չընդհատեց նվագումը, բայց չափազանց շփոթվեց, կարմրեց: Նա վաստիները նրան լսում եյին ուշադիր, թեև արդեն բոլորն էլ հարբած եյին: Իրանց հիացմունքն արտահայտում եյին գոռում-գոչյուններով: Յերբեմն մեկը կամ մյուսը վեր էր կենում, գրկվում ու համբուրվում նրա հետ կամ, մեջքին դարկելով, արտասանում էր.

— Մալադե՛ց, Լեվա, մալադե՛ց...

Չառչենկոն մեզ հրավիրեց նստել մի դատարկ սեղանի քով, առելով թե Լևոնին չի կարելի խանդարել,

նավաստիները կկատաղեն: Մի շիշ դարեջրի պատրվակով կարելի յեր նստել, և մենք նստեցինք: Լևոնը շարունակ մեզ էր նայում ու ծպտում: Այդ տասն ուրվարունակ մեզ էր նայում ու ծպտում: Առաջին թացքում նա ավելի նիհարել էր ու թորչոմել: Առաջին անգամ այդ ուրը նրա բերանի անկյուններում նկատեցի թեթև խորչեր:

Սեղանի մոտից վերկացավ լայն թիկունքով ու մեծ միբուքով մի նավաստի և որորվելով մոտեցավ Լևոնին: Չեռը դնելով պատանու նիհարիկ ուսի վրա, գոչեց.

— Եյ, հպուռ, նվագելու յես ինձ համար՝ «Ո՛հ, իմ վիշտ» թե՞ չե. յես ուզում եմ՝ «Ո՛հ իմ վիշտ» լսել:

— Տե՛ղը նստիր, եյ, Սիբիրի ռեխ, — գոչեցին ընկերները, — մի՛ խանդարիր Լեվային:

— Չեմ նստիլ, մինչև վոր չլսեմ «Ո՛հ, իմ վիշտը», «Ո՛հ, իմ վիշտ»: Լեվա, Լեվա, «Ո՛հ, իմ վիշտ»:

— Հիմարի գլուխ, — նկատեց մեկը, — Լեվան հենց «Ո՛հ, իմ վիշտ» է նվագում: Չե՞ս լսում, անո՛ւ...

— Լեվա, սուտ չի՞ ասում:

Լեան գլխով հաստատեց, թե նվագածը հենց «Ո՛հ, իմ վիշտն» է:

— Սատանան տանի, — գոռաց Սիբիրի ռեխը, — ի՛նչ լավ էյիր նվագում: Լսեցինք, լսեցինք. հիմա նվագիր «Դունայի դեղեցկուհի»: Լեվա, Լեվա, «Դունայի դեղեցկուհի»:

— Այ՛ ջեզ «Դունայի դեղեցկուհի», — ասաց մի հաղթանդամ և, յետևից ձեռները դցելով Սիբիրի ռեխի կոնքերի միջով, փորը դեմ ավեց մեջքին, բարձրացրեց ու բերեց նստեցրեց յուր տեղը:

— Ե՛յ դու կարուզայի արջ, ինչպես համարձակվեցիր, — գոռաց Սիրբերի ունիւր, — թաթերդ կիշրեմ...

Յեղ բուռնցնն ախարխի ուժով դարկեց սեղանին, վոր շիշերն ու բաժակները միմյանց գելաչելով փշրվեցին:

Բարձրացավ աղմուկ, վեճ, իրարանցում: Ողբ մեջ յերևացին մի քանի սպառնալի բուռնցքներ: Գուցե «Սիրբերի ունիւր» և «կարուզայի արջը» միմյանց քիթ ու պոռնոզը ջարդեցին, յեթե չլիներ մի ալեւոր նախաստի, վորին ընկերները «Դյազուչկա» ելին անխանում: Նա մեջ մտավ նրանց բաժանելու: Ոգնութեան հասով Լեվոնը: Նա նվագումը ընդհատեց և, տեղից վերկենալով՝ սաց:

— Պարոններ, թույլ տվեք ինձ գնալ «Մերսոնցիններին» մոտ:

Վեճն իսկույն դադարեց. բոլորը շրջապատեցին յերաժշտին:

— Լեվա, աղափնյակ, մի՛ անիր, Լեվա, հոգյակ, նվաղիր. ի՛նչպես կարելի չե, — խնդրեցին բոլորը:

— Նվաղել՛ր... ի՛նչպես նվաղեմ, պարոններ, քանի վոր չեք ըսում, կովում եք անկիրթ «բոսյակներին» պես: Մի՛թե վայել և «Ռուսաց ընկերութեան» նախաստիներին:

— Վայել չե, ի հարկե, վայել՛ չե, դոչեց «Դյազուչկան»:

— Դուք ինձ «Տիրասպուլցիներին» մոտից բերեցիք այստեղ, վոր ձեր կոթ՛վը տեսնեմ: Դուք լավ չեք դնահատում յերաժշտութեանը:

«Մերսոն», «Տիրասպուլ» նավեր ելին, և նախաստիները կրում ելին իրանց նավերի անունները:

— Կդնահատենք, կդնահատենք, Լեվա, հիմարներ չենք...

— Ինչ ե, փո՞ղ ե ուզում այդ ճպտուր, — դոչեց Սիրբերի ունիւր և վարտիկի գրպանից հանելով արծաթե գրամներով լի քսակը, դեցեց Լեոնի գիրկը, — ահա՛ վերցրո՛ւ, խեղդվել՛ր...

— Մենք ել կտանք, մենք ել կտանք, — աղաղակեցին ամենքը, ձեռները տանելով իրանց գրպանները:

— Տեսե՛ք, տեսե՛ք, Լեոնը հարստանալու յե, դոչեց Իցկոն, հրճվանքից ձեռները միմյանց դարկելով, յերբ տեսավ փողի քսակները:

— Հապա, կատենենք թե ինչպես, — արտասանեց Չաուչենկոն, վոր, արմունկները սեղանին հենած, գլտում եր կատարվող տեսարանը:

Լեոնը հանդիստ վերցրեց յուր գիրկն ընկած քսակները և, դնելով սեղանի վրա, սաց:

— Յես իմ գնից մի կոպեկ ավելի չեմ վերցնիլ: Համարը 10 կոպեկ, վո՛չ ավելի, վո՛չ պակաս: Դրեք ձեր գրպանները, նստեցե՛ք, նվագում եմ...

— Բրա՛վո՛, Լեոն, բրա՛վո՛, դու մեր յերեսը սե չարեր, — դոչեց Չաուչենկոն վողեորված և նախաստիներին ուշադրութեամբ գրավեց մեր վրա:

— Այդ ի՞նչ կատու յե, — դոչեց Սիրբերի ունիւր, — ա՛հ, տիրացո՛ւ: Չե՛, ուխտավոր ե, արեղա յե... Ե՛յ, յերեի Իոքագամայի տաճարի համար լուճա ժողովելու յես յեկել: Արի՛, արի՛, մենք ել կտանք մեր հոգու վերկուլթեան համար:

Չաուչենկոն վերցրեց սեղանի վրայից յուր դր-

քույրները և հանդիսավոր քայլերով մոտեցավ նավաստիներին:

— Պարոններ, յես վո՛չ տիրացու յեմ, վո՛չ տաճարի համար լումա ժողովող: Յես յերգիչ եմ...

— Յերգիչ, յերգիչ, այդ շատ լավ է, — ասացին վոճանք, — դեհ, յերգիչը, տեսնենք:

Յերգիչը՝ «Ո՛հ, իմ վիշտ», — պահանջեց Սիրիբի ուխտը, — «Ո՛հ, իմ վիշտ»:

— Ո՛հ, խավար. ահա իմ վիշտը, — արտասանեց բանաստեղծը: — Պարոններ, յես ձայնով չեմ յերգում, այլ գրչով: Գնեցե՛ք մի-մի որինակ ահա այս գրքույկներին: Դուք, պարոններ, ինչպես տեսնում եմ, յերաժշտությունը սիրում եք. մի մոռանաք, վոր բանաստեղծությունն էլ նրա քույրն է:

— Քո՛ւյրն է, — ասաց Սիրիբի ուխտը, — ասպտո՛ւր ինձ այդ գեղեցիկուհուն...

Նա իլեց դրքույկներին մեկը, դրեց դատարկ ամանի մեջ, վրան ողի թափեց ի. լուցիկին վառելով, առաց:

— Ապա, տեսնենք քույրն ինչպես է յերգում:

Ողին այնքան թունդ չեր, վոր վառվեր:

— Քեո՛ի՛ Սիրոր, — դռչեց Սիրիբի ուխտը, — կատվիդ մազիկները հանել ես... Ո՛ր-խի-խի, սպիրտ բեր...

— Ե՛յ, Սիրիբի ուխտ, — ասաց «Դյադուչիան», — այսոր դու մեզ ուզում ես խայտառակել: Գրքերը սուրբ են, հանցանք է նրանց այրելը... Գնե՛նք մի-մի որինակ...

Նախատիները դնեցին մի-մի արինակ «Վշտի և տանջանքների ժամերից», իսկ անհանդիստ Սիրիբի ու-

խը մի մեծ բաժակ ողի ձեռքում մոտեցավ հեղինակին:

— Կոնծի՛ր, դնչիցդ յերևում է, վոր սիրում ես...

Չառչենկոն խմող չեր: Յերկու ձեռները դեմ արվեց բաժակին, դռչելով.

— Հեոո՛ւ ինձանից համառուական թույն...

Այն ժամանակ Սիրիբի ուխտը կտավ Լևոնին:

— Ո՛մի՛ր, դու մինչև այսոր դեռ չես հաղորդվել... Թե քրիստոնյա յես, սլխի խմես...

— Լեվա, Լեվա, մի բաժակ մեր խաթրու, խընդրեցին մյուսները:

Լևոնը հրաժարվեց, ասելով, թե խմելուց հետո չի կարող նվազել: «Դյադուչիան» նրան պաշտպանեց:

Որն արդեն մթնել ևր: «Դյադուչիան» հայտնեց, թե շողենալ վերադառնալու ժամանակ է: Սումբը վճարելով կերած-խածի դինը, նաև Լևոնի վարձը, դուրս յեկավ աղմուկով, գոռում-դռչյուններով, միմյանց բռթելով ու հարվածելով:

Փողոցում Չառչենկոյի դուռը պատեց այնպես, վոր անշուշտ կրնիներ, յեթե չհենվեր պատին: Սմիչքների հոտն և ծխախոտի ծուխը չմեցրել էլին նրան: Բայց նա կրկնում ևր.

— Շատ ուրախ եմ այստեղ դալուս, շատ ուրախ եմ, ամեն որ սլխի դամ: Վորքա՛ն նյութ, վորքա՛ն նյութ գրողի համար:

Իցիոն վոստոտում ևր Լևոնի շուրջը: Վերջապես, ձեռքը դցելով նրա թևին, հարցրեց.

— Այսոր ինձ համար չոկուրա՞դ ես առնելու, թե՞ ծխախոտ:

— Յերկուսն էլ:

— Ֆիա՛մ, Ֆիա՛մ, ուրեմն այսօր յերկու ուսուցչուց ալիքի յես հավաքել... Կեցցե՛ տրիտ: Յես այսօր վո՛չինչ չեմ վաստակել: Բանաստեղծ, պիտի ինձ համար սրբնդ զննս: Յես ել ուզում եմ սրինդ նվազել:

— Կգնեմ, ինչու չեմ զնիլ, — ասաց Չաուչենկոն բարեսրտաբար:

Չիմբա—չիմբա—չիլալա, Չաուչենկո, չիլալա՛...

Յերբ ընկերները բաժանվեցին, յես հետաքրքրվեցի իմանալ՝ ինչու Լևոնը փոխել է յուր արհաստը: Չեյի ուզում հավատալ, վոր առանց վերին աստիճանի ստիպողական մի պատճառի կարող է նա ցերեկներն անգամ ապրել թատրոնից հետո:

— Կարելին է ստիպում, սինյոր, — պատասխանեց նա հանդարտ:

— Բայց չե՞ վոր դու առաջ ել կարիք ունեյիր:

— Յես ուզում եմ մորս կամքը կատարել:

— Այսի՞նքն:

— Ուզում եմ նրան ապահովել:

Յես նայեցի նրա աչքերի միջին և հասկացա, վոր կեղծում է: Փողոցային լապտերի լույսը մատնեց նրա այլայլվելը:

— Ե՛հ, շատ դովելի յես, — ասացի յես, — վոր ուզում ես մորդ ապահովել: Բայց ների՛ր, Լևոն, այս անգամ շատ ել չեմ հավատում քեզ: Կարծում եմ, ուրիշ նպատակ ունիս:

Նա վոչինչ չասաց, միայն քայլերն արագացրեց:

— Ո՞ւր ես շտապում, — հարցրի յես:

— Թատրոն:

— Ե՞լի թատրոն:

— Այո՛, սինյոր... այսօր լավ դրամա յես ներկայացնում...

Յեվ, յերևի, իմ հարց ու փորձերից ազատվելու համար, շտապով հեռացավ: Յես արդեն գուշակել էյի նրա միտքը...

Մի քանի անգամ այցելեցի «Արքայական յախտ»-ն: Լևոնին այնտեղ սիրում էյին: Նավաստիները խլում էյին նրան միմյանց ձեռքից: Նա դիտեր նվազել մալաուսական յեղանակներ ու պարեր: Անցնում եր մի խմբից մյուսը, բոլորին պլարճացնում, հավաքելով յուր տասնական կոպեկները: Չվարճության տաք միջոցներին սեղանակիցներն յերբեմն խնդրում էյին նրան խմել մի-մի բաժակ ողի կամ գարեջուր: Նա չեբ ուզում խմել և չեբ ել կարողանում խմել:

Մի անգամ իմ ներկայությամբ, յերբ զզվանքով յես դրեց ողու բաժակը, նրա համար պահանջեցին ինչ-վոր քաղցր ըմպելիք: Նա մի բաժակ խմեց, հետո յերկրորդն և զվարթացավ...

Ցավալի յեր ինձ համար, վոր նա այցելում է այդ ստորին վայրերը: Բայց իրավունք չեյի համարում հատուկել նրան թողնելու այդ տեղերը: Ուրիշ ի՞նչ միջոց ունեբ նա ապրելու, բացի նախկին վոդոբմիլի պարաօմունքից:

Մի որ նա ասաց.

— Սինյոր, յերկու ամիս չկա, արդեն յերեսունս ուսուրի յեմ հետաձգել: Բայց մորս չտեսք:

— Ինչո՞ւ:

— Վորովհետև այդ փողերն ինձ հարկավոր են...

— Իստալիա գնալու համար, — լրացրի յես նրա խոս-

քը, խնդիրը միանգամից պարզելու համար.—մի՛ գար մանար, Լևոն, յես այդ վաղուց դիտելի:

— Ո՛ր, սինյոր, իրավ ե, յես ուզում եմ տեսնել Իտալիան...

— Յե՛վ Լուիզային...

Նա ամոթից յերեսը դարձրեց ինձանից: Յես հաղորդեցի նրան, թե սինյորա Ստեֆանիան Կալալլարոյից նոր նամակ է ստացել: Բարիտոնը զրու՞մ ե, թե յերզեցողութեան ուսուցիչները փորձել են Կրիտորդի ձայնը և հիացել նրա ուժով և «տեմբրով»: Մի հայտնի պրոֆեսոր խոստանում է յերեք տարվա ընթացքում Լուիզային այնչափ պատրաստել, վոր կարողանա ուղեբաներում առաջին «դրամատիկ-սոպրանո»-յի դերը յերգել:

Հաղորդածս նորութիւնն չեք նրա համար: Նա ասաց, թե նույն օրն ինքը նամակ է ստացել Լուիզայից: Բարի ողորդէն յուր խոստումը կատարել էր: Սակայն այդ յեղամ առաջին և վերջին նամակը...

Ամբողջ դարունն և ամբողջ պատանին այցելեց նավահանգստի պանդոկները: Յերբեմն գալիս էր սենյակս և ինձ հաշիւ տալիս: Նրան դեռ սիրում են նախատիները, հաճուքով լսում և միմյանց ձեռքից խլում: Ամսական միջին թիով քսան ուրբուց այլևի յե հետաձգում: Շուտով, շուտով կկատարի յուր փափաղը, կուղևորվի Իտալիա...

Այն ինչ՝ պանդոկների մթնոլորտն արդեն դրել էր յուր գորշմը նրա վրա: Ձևերը նկատելի չափ գոհակացել էյին: Ժամանակ առ ժամանակ արտասանում էր տղեղ բառեր, վոր առաջ չկային նրա բառարանում:

Արտասանում էր և իսկույն զղջում, կարմրում: Մի քանի անգամ զգացի, վոր բերանից խմիչքների հոտ է գալիս: Իսկ մի յերեկո մեր տան դարպասի առջև տեսանրան սաստիկ հարբած դրութեան մեջ: Կիթառը կոնատակին բռնած, որորվելով, տուն էր գնում, մի քայլ առաջ դնելով, մի քայլ կողք, որորվելով: Ոգնեցի նրան սանդուղով բարձրանալու:

Այժմատը տեսավ նրան թե չե՛՝ ձեռները զարկեց յուր յերեսին, գոչելով.

— Սպանեց, մորթեց...

Նախատինքի ժամանակ չեք: Խնդրեցի վշտացած մօրը զսպել առ այժմ յուր սրտի թույնը:

Լևոնը թափալվեց յերեսնիվայր անկողնում, մի վտար թողնելով հասակի վրա: Տեսարանը յեղկելի յեր: Լևոնը, այն պատանին, վորին յերեակալութիւնս գրեթե հրեշտակացրել էր, ընկնում էր աչքումս: Յե՛վ այս ինձ համար դառն էր, շատ դառն: Նա վոչինչ չեք զգում, ընկած էր կեղտոտ լաթի սես, վոտից մինչև գլուխ ցեխոտ: Միայն յերբեմն ձեռը դուրս էր բերում փորի տակից և շոշափում ձախ կոշիկը...

Յես թողեցի ախուր տեսարանն և հեռացա: Մի՞ թե այս է բարեկամիս վերջը: Մի՞ թե Այժմատի չար գուշակութիւնն իրադործվում է:

Առավոտյան յերբ բարձրացա վերև, Այժմատն արդեն թեթևացրել էր յուր սիրտն և աչք-ունքը կիտած լուռ նստած էր մի անկյունում: Լևոնը փնտում էր կիթառը, վոր դնա յուր գործին, չեք դոնում: Այժմատը թազցրել էր, չեք ուզում տալ: Տեսնելով ինձ, խեղճ կինը լաց յեղամ: Այս անգամ խոսքեր չգտա Լևոնին արդարացնելու:

— Չեյի՞ր ասում, վոր վերջն յուր անիծված հոր որին և հասնում: Ահա՛ չորրորդ անգամն և տուն դալիս շան որում...

Յես բարձր ճամարեցի Լևոնի հետ խոսել առանձին, հրավիրելով սենյակս: Հիշում եր յերեկվա յուր խայտառակ դրուժյունն և սաստիկ ամաչում: Լուռ եր, սպասում եր, վոր յես խոսեմ: Ի՞նչ պիտի ասեյի. նախատելը կլիներ ավելորդ. Լևոնը հիմար գլուխ չեր և վոչ ել յերեխա. շուտով պիտի լրանար տասնութ տարին: Յես ընկերաբար բացատրեցի հարբեցողության կորստաբեր հետեանքները: Նա լսեց մինչև վերջը համբերությամբ և, յերբ վերջացրի, ասաց.

— Այդ բոլորը գիտեմ. հայրս հենց հարբեցողությունից մեռավ:

— Գիտես և ելի խմո՞ւմ ես:

— Ստիպում են:

— Ովքե՞ր:

— Նախաստիները:

— Տեղափոխվի՛ր ուրիշ պանդոկ:

— Ամեն տեղ ստիպում են:

— Մի՞թե չես կարող մերժել:

— Առաջ մերժում եյի, հիմա չեն թողնում:

— Ի՞նչ ասել և չեն թողնում. ամեն մարդ յուր կամքի տերն և:

— Այո՛, սինյոր, բայց յերբ կես փթանոց բուռնցքը պահում են քթիդ տակ, մոռանում ես կամքդ:

— Խո՞ւս նրանք քեզ չեն ծեծում:

— Կծեծեն, յեթե շատ համառություն անեմ:

— Բայց ի՞նչ ոգուտ ունին քեզ հարբեցնելուց:

— Հարբածներն ասում են արթուն մարդուն: Յերբ չեմ խմում, ասում են՝ «դու մտքումդ ծաղրում ես մեզ: Դու յե՛լ խմիր, հավասարվիր մեզ հետ»:

— Գոնե քի՛չ խմիր:

— Շատ չեմ խմում, բայց քիչն ել ինձ հարբեցնում և:

— Ի՞նչ են խմեցնում:

— Առաջ քաղցր խմիչքներ եյին տալիս: Հիմա ասում են՝ «Թանգ և նստում» և ստիպում են իմել դարեջուր ել, ողի յե՛լ...

Յես լռեցի, բայց հարկավոր եր մի հետեանքի հասցնել մեր խոսակցությունը:

— Լևոն, թո՛ղ այդ պանդոկները, ելի թատրոններով դբաղվիր...

— Իհարկե, թողնելու յեմ, սինյոր, շուտով, շուտով կգնամ Իտալիա... Արդեն հարյուր հիսուն ուրբի ունիմ:

— Իսկ մա՞յրդ:

— Նրան ել հետս տանելու յեմ:

— Հարյուր հիսուն ուրբի՞մ:

— Ի՞նչ կա, քի՛չ և: Յես շատերից եմ հարցրել: Ասում են ամսական յերեսուն ուրբով կարող եք այսրեւ աշխատես, ինչպես այստեղ:

— Գուցե կարելի յե, բայց մի քանի ամիս, իսկ հետո:

— Հետո՞... մի գործ կգտնեմ:

— Լևոն, ճշմարիտն ասա, ի՞նչն և քեզ ստիպում Իտալիա գնալ, — հարցրի յես, նախելով ուղիղ նրա աչքերի միջին:

Միդամգադե. Արտիստը—3

— Ուշու՞մ ե՞մ վիտրոնչե՛լ նվազե՛լը սովորե՛լ ու դա՛լ աշտեղի որկեստրը մտնե՛լ:

— «Կեղծո՞ւմ ես, բարեկամս, — մտածեցի յես, — այդ չե՛ դիտարոր սլատա՛սը»:

Նայեցի նրան ուշադիր, սիրտս մորմոքվեց: Նա վտոքի վրա ցամաքե՛լ եր, ինչպես արմատից վնասված ծաղիկ: Խնդրեց ինձ համոզե՛լ մորը, վոր կիթառը տա՛ իրան: Միևնու՛յն ե, յեթե չտա, պիտի նորը գնե՛լ. ինչու ավելորդ ծախսի մեջ ընկնե՛լ:

Հաղիվ այդ որից անցե՛լ եր մի շաբաթ, յերբ մի յեքեկո, տասը ժամին, հանկարծ սենյակս մտավ Ալմաստը՝ չփոթված:

— Պարոն, նեղութ՛յուն քաշեցե՛ք, վերև բարձրացե՛ք աստժո սիրույն:

Տարորինակ դրուձյան մեջ տեսա յես Լեվոնին այդ յերեկո: Հեղ պատանին կատարելապես կատարել եր: Առանց բաճկոնի ու կոշիկների թավալվել եր դռների առջև և մոնչում եր ինչպես մատաղ դաղան, կրճոտելով յուր ձեռների միտը: Նրա նիհար պարանոցի յերակներն ուռե՛լ, փքվե՛լ եյին, կարծես ահա, ահա պիտի տրաքվեն ձգված լարերի պես: Նա վոտները դարկում եր հատակին ինչպես դիվահար:

Պատահե՛լ եր մի շատ սովորական դեպք, վորի նրմանները պատահում եյին Ողեսայի խուլ անկյուններում գրեթե ամեն յերեկո: Նավահանգստից վերադառնալիս Լեոնի վրա հարձակվել եյին ինչ-վոր քաղցած սրիկաներ, խըլ ձեռքից կիթառը, հանել բաճկոնն ու կոշիկները և բաց թողել:

— Յե՛վ դերա համար քեղ սպանո՞ւմ ես, — դռնցի յես քոնելով Լեոնի թևը, — ամո՞թ:

— Յես ե՛լ այդ ե՞մ ասում, վորդի, խո՞մ չե՞մ նախատում: Տանը մի հատ պիջակ ե՛լ ունիս, կոշիկներ ե՛լ... Վայ, տեր աստված, ինչպես ե՛ դուրը պատին խփում: Այս ի՞նչ պատիժ ե, յերկնային թաղավոր...:

Կասկածելի յեր, վոր Լեոնը կիթառի, մանավանդ վորդորմելի պիջակի ու կիշիկների համար այդպիսի հեծ ու կոծ բարձրացներ: Անշուշտ կորուսան ավելի մեծ եր: Խնդրեցի Ալմաստին մի քանի ըսպե թողնե՛լ մեզ առանձին: Այրին դուրս գնաց: Ճանաչելով Լեվոնի բնավորութ՛յունը, դիտելի ինչպես պիտի խոսել այսպիսի հանդամանքներում նրա հետ: Նա սրում եր դգալ վոր մարդիկ իրան չափահաս են համարում:

— Ամոթ ե, Լեվոն: Փառք ասածու, դու յերեխա չես, խելքի՛ յեկ... Չարժե այդպես գոռալ...:

— Չարժե՞, չարժե՞, սինյոր, դուք ե՞լ եք ասում: Բայց չգիտեք ինչ ե՞մ կորցրել, ի՞նչ: Չախ կոշիկս... այո՛... ձախը... Գիտե՞ք... Իտալիա, վիտրոնչե՛լ, յերգ, յերաժշտութ՛յուն, կորալ ամեն ինչ... բուլվարի ներքեվումն եր, այն մեծ սանդուղի մոտ: Յերկու հոգի եյին՝ մեկը բարձրահասակ, մյուսը թիկնավետ: Բարձրահասակը բռնեց յետեից ձեռներս, մյուսը խուզարկեց գրքպաններս: Յերբ մի ուրբուց ավելի չգտան՝ բարկացան: Կարծում եյի կիթառս կիտին կհեռանան: Չեղա՛վ: Պիջակըս ե՛լ հանցին... Տերը նրանց հետ, թող չապիկս ե՛լ հանեյին՝ չեյի խոսիլ... Բայց կոշիկներս, ձախ կոշի՛կ, — Հանի՛ր, — սոսց ձեռներս բռնողը, — դոնե յերկու բաժակ ողի արժե՛ն: Յերբ թիկնավետը կոացալ կոշիկներս

հանելու, կատաղեցի, սկսեցի կծոտել նրա սւտերը, դուււր... Նա ինձ ապտակեց: Աչքերս մթնեցին... Սկսեցի աղաչել, պաղատել... Չլսեցին անաստվածները... Տարան, տարան...

— Ուրեմն կոշիկներդ համա՞ր ես լալիս, — ասացի յես՝ մոտավորապես հասկանալով բանի եյությունը...

— Հարյուր հիսուն ուրբլի, սինյոր, հարյուր հիսուն ուրբլի կար կոշիկներխ մեջ, ձախ կոշիկիս... Այնտեղ եյի պահում հավաքած փողերս...

Յեւ նա սկսեց դառնազին հեկեկալ...

Այդպես, ուրեմն, տարել եյին նրա վեց-յոթ ամսվա աշխատանքի վարձը, նրա իտալիա դնալու, Լուկաչին տեսնելու հույսը... Նա ավելի ապահով տեղ չեր գտել յուր փողերի համար: Տանը պահել վախեցել էր: Մայրը կգտներ, չեր վերադարձնիլ: Այդ կինն ամեն առավոտ վորդու գրպանները խուզարկում էր, մոտը փող չեր թողնում:

— Փաթաթել եյի թղթում, դրել կրունկիս կողմում, վրեն կաշի խփել, ծայրերը դամել... Շատ դիշերներ կոշիկներով եմ քնել... Տարա՞ն սրիկաները: Ով գլխե, հիմա ծախում են մի բաժակ ողով կամ մի ֆունտ հացով... Տե՛ր աստված, տեր աստված, ի՞նչ պիտի անեմ...

Յես խոսք չեյի գտնում թշվառին մխիթարելու. Խստություն համարեցի նախատել նրան յուր անդղուշության համար: Հարկավոր եր միայն ցույց տալ կորուստը գտնելու գեթ մի թույլ հույս: Արդեն վիշտը չասե՞ծ եր:

— Ա՛ա, — գոչեց նա հանկարծ, ձեռը զարկելով ձապատին, — հույս կա, կա հույս գտնելու:

— Այո՞, — ուրախացա յես յերեխայի պես:

— Այո՛, սինյոր: Դուք ճանաչո՞ւմ եք Իցկոյի հորը: «Մոշկա սելյոդկա» են կոչում նրան: Ծարպիկ մարդ է, ճանաչում է փողոցի սրիկաներին: Հին հագուստեղեն ու կոշիկներ է գնում, վաճառում: Ա՛հ, իսկույն կգնամ նրա մոտ. իսկույն: Մա՛մա, մա՛մա, ներս յեկ, տուր ինձ մյուս կոշիկս, պիջակս, գնում եմ կիթառս փնտռելու...

Հակառակ մոր կամքին, նա շուտով հագնվեց ու վազեց դուրս:

Յես, իհարկե, Ալմաստին չհայտնեցի, թե Լևոնն ինչ է կորցրել: Յերևակայում եյի ինչ վողբ պիտի բարձրացնեի և վորքան անիծեի վորդուն:

Վերադարձա սենյակս, հոգով նախանձելով հայրուսաներին: Ինչո՞ւ յես ել հարուստ չեյի...

Լույսը նոր բացված դնացի Լևոնին տեսնելու: Արդեն դուրս եր յեկել անից: Ալմաստի ասելով, չեր քնել, պտտել եր անկյունից անկյուն: Ուշ յերեկո յեր, յերբ Լևոնը մտավ սենյակս հոգնած, քրտնած, փոշոտ: Նա խոսելու անգամ ուժ չունեի: Մինչև կեսոր թափառել եր Իցկոյի հոր, իսկ կեսորից հետո՝ Չուռչենկոյի ու Իցկոյի հոր հետ: Յեղել եյին գրեթե բոլոր աջն շուկաներում, ուր հին հագուստեղենի առուստեր է կատարվում: Փնտռել եյին միայն կոշիկները առանց ում և է ասելու ինչ դանձ են փնտռում: Յեւ դո՛ւր: Իցկոյի հայրը խորհուրդ եր տվել Լևոնին՝ «մոռանալ, թե յերբ է փող է ունեցել»: Չուռչենկոն հայտնել եր վոստիկա-

նությանը: Պրիստալը հաճողը եւ. վո՞ր հիմարն է կոչելի մեջ փող պահում:

Լևոնն ամբողջ որն անց եր կացրել անոթի: Առաջարկեցի ընթրել ինձ հետ, մերժեց, դուրս յեկալ ուժասպառ, հուսահատված, հարբածի պես որորվելով:

Մյուս ուրը յես նրան հանդիպեցի մի փոքրահասակ, նիհար, կեղտոտ հրեայի հետ խոսելիս: Դա ինքը «Մոչկա սելյոզկան» եր, Իցկոյի հայրը:

— Մոսյո, դարձալ նա ինձ, յերբ իմացալ, վոր Լևոնի բարեկամն եմ, — միրուքս վկա, աղքատն յերբեք փող չպիտի ունենա: Փողը շատ դոռող է, սիրում է թանկագին պալատներ: Հիմար աղքատը կարծում է, թե կարելի յե նրան պահել դարչապարի տակ, կոչի՞լում, խի-խի-խի՞... Մանուկ, դու պիտի կուրծքդ պատռելիք ու ասելիք այդ հարյուրանոցին. «պատվելի, սիրելի, համեցեք, ա՛յ քո բնակարանը»: Յերանի յեմ տալիս այն հնավաճառին, վոր այդ կոչիկը կգնի: Յերդվում եմ միրուքովս, Սողոմոն արքան ել այնպիսի թանկագին կոչիկներ չի հաղել:

Մի շարաթ շարունակ Լևոնը վաղ առաւիտից սկըսած մինչև ուշ յերեկո փնտռում եր յուր կորուստը: Չաուշենկոն և Իցկոն հուսահատվել էյին, այլևս չեյին ողջ նում նրան, իսկ նա դեռ փնտռում եր: Նա դրկվել եր քնից, հանգստությունից, ախորժակից: Տուն եր վերադառնում յերեկոները, պառկում հազստով անկողնում, հեկեկում ու հեկեկում: Արմաստը հուսահատությունից չգիտեր ինչ աներ, տանջվում եր վորդու հետ հապասար: Նա պնդում եր, թե Լևոնը կխելագարվի, յեթե

այդ դրության մեջ մնա: Ամեն ինչ մոռացել է, վոչընչով չի հետաքրքրվում, նույնիսկ թատրոններով:

Խոստովանում եմ, յես այլևս քաջություն չունեյի Լևոնի վիշտը տեսնելու: Նրա ծանր հառաչանքները, վողբը, հեծկտանքը կարատում էյին սիրտս: Այն ինչ՝ այժմ նա ավելի հաճախ եր այցելում ինձ, քան առաջ: Գալիս եր նստում սեղանիս քով և խոսում յուր կորստի մասին: Նա դեռ պահում եր իր սրտում մի թույլ հույս փողերը դռնելու: Ով գիտե, անկարելի վոչինչ չկա կարող են այդ կոչիկները պատել ամբողջ քաղաքը և դարձյալ յես դալ, իրանց տիրող ձեռքն ընկնել... Բայց շուտով այդ թույլ հույսն ել մեռալ նրա մեջ, և Լևոնի միտքը սկսեց փոքր առ փոքր սթափվել: Ծանոթ նախատիները խնդրում էյին նրան շարունակել հաճախել պանդոկները, խոստանալով նրա համար նոր կլիթառ դնել: Յես խորհուրդ տվեցի նրան ընդունել այդ առաջարկությունը և նորից սկսել փող ժողովել: Մի ուր, վերջապես նա դնաց «Արքայական յախտա» մի նոր կլիթառ ձեռին: Յերեկոյան նա պատմեց ինձ, թե նա վաստիները ինչպիսի ուրախությամբ են ընդունել նրան, ինչպես դրկվել ու համբուրվել նրա հետ: Նրա բերանից դարձյալ ողու հոտ եր գալիս: Յերեկ, այս անգամ խմել եր վիշտը մոռացության տալու համար. յես քաջություն չունեցա նրան հանդիմանելու:

Մի չնչին գումար, վոր կարողացալ նա խնայել առաջին ամիսը, նորից վերակենդանացրեց նրա հույսը: Այս անգամ նա անկեղծ խոստովանեց ինձ, վոր Իտալիա դնարու գլխավոր նպատակը Լուիդային տեսնելն է: Գրեթե ուր չեր պնդում, վոր նա չահրջներ:

— Սինյոր, ի՞նչ լուր կա Լուիզայից:

Նա ինքն ամաչում էր անմիջապես սինյորա Ստեֆանիային դիմել այս հարցով: Յես հաղորդում էյի նրան բոլորը, ինչ լսում էյի տանտիրուհուցս: Միշտ Լուիզան բարև էր ուղարկում Լևոնին: Չգիտեմ կա՞ր արդե՞ք, մի ուրիշը, վոր այնքան ուրախանար Լուիզայի ամեն մի հաջողութեան համար, վորքան այդ սիրահարը: Նա ասում էր, թե ամենից ավելի ինքն է սիրում Լուիզային և ամենից առաջ էլ ինքն է ուզում ծափահարել նրան բեմի վրա. վոչ այստեղ՝ Որեսայում, այլ այնտեղ՝ Իտալիայում:

Մի անգամ նա ասաց.

— Յեթե մինչև առաջիկա դարուն չկարողանամ ճանապարհ ընկել, կխելագարվեմ:

Մի ուրիշ անգամ դիմեց ինձ այս հարցով.

— Ի՞նչ էք կարծում, սինյոր, Լուիզան, նշանավոր յերգչուհի դառնալով, կգոռոզանա՞:

Հասկացա, թե իսկապես ինչ է ուզում իմանալ: Հոգու խորքում նա ինքն իրան արժանի չեր համարում Լուիզային, բայց հպարտութունը չեր թույլ տալիս նրան խոստովանել այդ: Նա ուզում էր իմ միտքն իմանալ՝ արժանի յեմ համարում իրան թե՛ վոչ:

Կամենալով դեթ մի փոքր սթափեցնել այդ՝ որից որ ավելի ու ավելի կուրացող հոգին, պատասխանեցի.

— Սյո՛, կգոռոզանա: Նա հենց այժմ էլ, յերբ դեռ շատ հեռու յե նշանավոր յերգչուհի համարվելու պատվից, գոռոզացել է...

— Ո՞վ ասաց, — դոչեց Լևոնը վշտացած:

Նրա վարմունքը: Նա քեզ մոռացել է:

Ի՞նչ: Ինչո՞ւ նա միշտ բարեներ և ուղարկում, խոմ ինքներդ էք ասում:

— Սյո՛, բարեկամս, ուղարկում է, բայց, ներքի՛ր, այդ բարեների նպատակն յես ուրիշ կերպ եմ հասկանում: Լուիզան դեռ յերգչուհի չդարձած, արտխտների խորմանկութուն է յուրացնում: Յես ճանաչում եմ նույնիսկ տաղանդավոր յերգչուհիներ և դերասանուհիներ, վորոնք չորոքորթում են համալսարանական քաղաքներում ուսանողներին, դավառական քաղաքներում՝ գիմնազիստներին միմիայն նրանց ցույցերին արժանանալու համար: Իսկ դու քո խմբով ավելի դեղեցիկ ցույցեր դիտես անել: Լուիզան այս գիտե և քեզ հետ հեռավոր բարեկամութուն է պահպանում յուր ասպագայի համար, թեև գիտե, միևնույն ժամանակ, վոր դու կաշուվող չես: Այն բարեկամս, մի՛ հափշտակվիր այն ուսանողի պես, հիշո՞ւմ ես, վոր անցյալ տարի ինքնասպանութուն գործեց մի յերգչուհու պատճառով: Լուիզան քեզ չի սիրում, յեթե սիրեր՝ նամակ կղերեր: Ինչո՞ւ մեկը դրեց ու լռեց:

Գուցե յես զրպարտում էյի Լուիզային, բայց ասածիս մեջ զգում էյի ճշմարտութեան մաս: Լևոնին փրկելու համար պատրաստ էյի ավելի վատ գույներով պատկերացնել Լուիզային նրա առջև:

— Նա ժամանակ չունի ինձ նամակ դրելու, զբաղված է, — ասաց Լևոնը վոչ այնքան Լուիզային արդարացնելու, վորքան յուր անձնասիրութունը պաշտպանելու մտքով:

— Գուցե... թո՛ղ այդպես լինի... ասացի յես անորոշ յեղանակով՝ Լևոնին ավելի չվշտացնելու համար:

Վորքան հիշում եմ, հենց այդ որն եր, վոր սինյորա Ստեֆանիան մտով սենյակս անսովոր ուրախ տրամագրուիլյան մեջ և ասաց.

— Սինյոր, հիմա կարող եք ինձ շնորհավորել:

— Ի՞նչ է սպասահել...

— Պատահել է այն, ինչ վոր վաղուց սպասում էյի անհամբեր: Լուիզան յերեկ պսակվել է Կավալլարոյի հետ... Հենց այս րոպեյիս հեռագիրը ստացա... ահա...

Յեվ նա ծոցից հանելով հեռագիրը, ցույց տվեց ինձ.

— Այդպես անսպասելի՞, — դռնեցի յես, թեև վաղուց մի ներքին ձայն ինձ ասում եր, թե կա ինչ-վոր մտրեմուլթյուն Լուիզայի և Կավալլարոյի միջև:

— Անսպասելի չեր, սինյոր, վոր, այդ դուք չգիտեյիք, իսկ յես գիտեյի, վոր նրանք նշանված են վաղուց: Նշանվելն ինձ համար կարևոր չեր, պսակվելն է կարևոր: Յես լուծում եյի, վախենալով, վոր գործը չփչանա: Այս, վերջապես վորքան ուրախ, վորքան ուրախ եմ: Կավալլարոն հենց իմ ուղած փեսան է՝ բարի, քաղաքավարի, լավ յերգիչ, լավ ել փող է ստանում: Այո՛, Լուիզան ավելի լավ ընտրություն անել չեր կարող: Յերեկ պսակվել են, այսոր պիտի ուղևորվեն Պարիզ: Կավալլարոն պիտի մի տարի մնա այնտեղ: Լուիզան, իհարկե, նրա հետ կլինի...

Յես շնորհավորեցի յերջանիկ մորը. բայց մի ներքին ձայն շնջաց, թե շատ ել անկեղծ չեմ վարվում: Ի՞նչպես կընդունի այդ լուրը Լեոնը, վորին սիրում եմ ավելի, քան Կավալլարոյին ու Լուիզային:

Այդ որն յես վերադարձա դրսից տուն ուզ գիշերին.

վորպեսզի չհանդիպեմ Լեոնին: Սակայն հետևյալ որը նա յեկավ սենյակս յերեկոյան սովորական ժամից առաջ: Սինյորա Ստեֆանիան ճաշի միջոցին ինձ ցույց եր տվել յերկրորդ հեռագիրը, վորով հայտնվում եր, թե նորասպաններն արդեն ուղևորվել են Պարիզ:

Տխուր, անմոռանալի յերեկո. առաջին անգամ կողոպտվելուց հետո, Լեոնի դեմքի վրա տեսա այդ յերեկո ուրախ ժպիտ: Նա իսկույն պատմեց յուր ուրախության պատճառը: Յերկու որ է նրան կանչում են «Սերոտոն» շոգենալը: Այնտեղ նա նվագում է նավապետի և յուր ոգնականների համար: Այսոր ոգնականներից մեկը, տալով նրան յուր մանդոլինան, առաջարկել եր նվագել: Լեոնը կատարել է նրա ցանկությունը: Նավապետին առանձնապես դուր է յեկել «Մագրիզի շրջմուրիկը»: Նա մի շատ բարի մարդ է. իմանալով, վոր Լեոնը ձգտում է գնալ Իտալիա, այսոր խոստացավ ոգնել նրան: Յերկու որից հետո «Սերոտոնը» գնում է Կրոնշտադ: Այնտեղից յետ է գալու և ուղևորվելու յե Միջերկրական ծովը, հետո Հեռավոր Արևելք: Ահա այդ ժամանակ նա կվերցնի Լեվոնին յուր մոր հետ և կտանի մինչև Իտալիայի սահմանները...

— Ո՛ր. սինյո՛ր, սինյո՛ր, այնքան ուրախ եմ, վոր ուզում եմ թռչկոտել: Յես նավապետի պարտքի տակ չեմ մնալ: Կնվագեմ նրա համար ամբողջ ճանապարհին, գիշեր-ցերեկ կնվագեմ: Իտալիա, Իտալիա, անպատճառ պիտի տեսնեմ: Վորքա՛ն կդարմանա Լուիզան ու ի՛նչպես կուրախանա...

Ծանր եր ինձ համար այս անկեղծ խոսքերից հետո

թագցնել իրողությունը Լևոնից, վոր այդ պահին մարմնացած վողեւորություն էր:

— Լևոն, — ասացի, — շա՞տ ես փափազում տեսնել Լուիզային:

— Այո՛, ի հարկէ:

— Յեթե չտեսնես, շա՞տ կտխրես:

— Բայց յես կտեսնեմ նրան, սինյոր, կտեսնեմ Միլանոյում, — դո՛չեց Լևոնը հավատով լի, միւհնույն ժամանակ, մի տեսակ յերկյուղով նայելով յերեսիս:

Լուիզան այժմ Միլանոյում չէ:

— Ո՞վ ասաց:

— Սինյորա Ստեֆանիայի հեռագրերը:

— Բաս վո՞րտեղ է:

— Պարիզում:

— Ո՞ւմ հետ...

— Կավալարոյի...

— Կավալարո՞րո, — դո՛չեց պատանին դրեթե չնչասպորո:

— Ամուսնացել է Լուիզայի հետ և յերեկ ուղեւորվել Պարիզ մի տարի ժամանակով, — ասացի յես միանգամից՝ սրտիս ծանրությունից ազատվելու համար:

Լևոնը ցնցվեց. յերեսի միանունքները դողացին: Մի վայրկյանում կարմրեց, կապտեց, հետո սպրդնեց կտալի պես:

— Տեսա՞ր, վոր քեզ չի սիրում Լուիզան, վոր դու յերազի մեջ ես...

Լևոնը ճիգն արավ դսպել հուզմունքը: Այդ տասնութ տարեկան պատանին, վորի դրացուսներն այնքան անժամանակ հասունացել էին, ուներ և կամքի ուժ: Սա-

կայն հարվածն ամէլի դորեղ եր: Նա թուլացած ընկրդմովեց աթոռի վրա, արտասանելով.

— Այ՛ նորություն... պետք է շնորհավորել...

— Այո՛, պետք է շնորհավորել, — կրկնեցի յես, ձեւանալով իբր թե չեմ նկատում նրա հուզմունքը:

— Կավալարոն լավ մարդ է, ազնիվ է, ասաց նա դողդոջուն ձայնով, շրթունքները կրծոտելով:

— Այնքան ազնիվ, վոր Լուիզան չարժե նրան:

— Սինյոր...

— Չարժե, չարժե, — կրկնեցի յես, վրդովվելով անմեղ իտալուհու դեմ:

— Լուիզան բարձր է... Լուիզան... հրեշտակ է...

Այլևս նա չկարողացավ իրան պահել, գլուխը դրեց սեղանին ու սկսեց հեկեկալ այնպես ուժգին, վոր թվում եր, թե նրա մարմինը կտոր-կտոր է լինում:

Յես դդացի անդուսպ ատելություն դեսլի Լուիզան, կարծես, նա ինձ հասցրել եր բարոյական ծանր վիրաւորանք: Սկսեցի անխնա և միանգամայն անտրդար պախարակել մի եյակի, վոր իսկապես արժանի յեր սիրո և հարկանքի: Նկարագրեցի նրա աննշան թերությունները խոշորացուցցով մեծացրած, հնարեցի չեղած թերություններ: Լսելով ինձ, կարելի յեր կարծել, թե չկա աշխարհի յերեսին և չի յեղել ամէլի անբարտապան, ավելի հիմար և նույնիսկ ամէլի տգեղ ու հակահրելի աղջիկ, քան Լուիզան: Յեւ այս բոլորը՝ Լևոնին հիասթափեցնելու համար: Յես ջախջախում էի նրա կուռքը, ձգում նրա վրտների տակ, վորպեսզի վրձնչացնեմ նրա սրտում խորին հավատը: Այն ինչ՝ դիտելի, վոր այդ կուռքը վրձնչով մեղավոր չէ յուր մուկոսանդ յերկրպա-

գուրի առջև: Նա դուքսն էր եւ յերեւակայել, վոր յուր պարզ ընկերական վարմունքը կարող ե մի պատանու սրտում առաջացնել այդքան հասուն, այդքան խորը և ջերմ գգացում...

Սա կայն Լևոնն ավելի մեծահոգի և վեհանձն էր, քան կարող եյի յերեւակայել: Նրա կեղեքված կրծքից դառն հեծկլտանքի հետ դուրս եյին դալիս միայն այս բառերը.

«Լուիզան պակասութուն չունի... Լուիզան հրեշտակ է»...

Յեղել են մոլեռանդներ, վորոնք կրակի միջից իրանց այրվող ձեռները պարզել են դեպի վեր, աղոթել աստուծուն, վորի անունով նրանք դատապարտվել են այրման: Այսպես եր և՛ Լևոնը: Անհուն տանջանքների բովին նա դեռ պաշտում եր յուր իդեալին, վորովհետև դա նրա միակ աստվածուհին եր:

Նա զսպեց հեծկլտանքները, սրբեց արցունքը, վտաքի կանդնեց, գոլակր վերցնելով:

— Պետք ե շնորհավորել սինյորա Ստեֆանիային, — ասաց: — Բայց այժմ ուշ ե... վաղը... Ներողութուն, սինյոր, Լուիզայի համար չեյի լալիս... Հոգնած եմ... Գիտեք... դիտեք... Լուիզան դուր ե ամուսնու հետ դընտմ Պարիզ... Կապալարոն դնում ե յուր ձայնն ավելի մշակելու... Լուիզան յուր ապազան կդոհի նրան... Բայց ի՞նչ ինչ... ի՞նչ ինչ...

Քանի մի բոպե նրան պաշարեց անձնասիրության և ամոթի զգացումը: Նա շիրթվեց յուր թուրութունից, արտասուքից: Շիրթվեց այնպես, վոր յերեսիս չեր ուղում նայել: Վերցրեց մի քանի անգամ մանդոլինան ան-

նպատակ, յետ դրեց, դլխարկը ձեռքին սկսեց փնտոել նրան, ծիծաղեց, կեղծ, անբնական ծիծաղով: Վերջապես ճանկեց յուր թանձր մաղերը, կանգնեց սեղանի մոտ և կարմրած աչքերը հռոեց լամպարի լուսին: Չգիտեմ ինչու, միշտ նրա աչքերը ձգտում եյին դեպի լույս: Նա սիրում եր նայել արգակի շողերին, լամպարի լուսին, վառարանի կրակին... Յեւ այդ լինում եր մանավանդ այն միջոցներին, յերբ նրա մտքերը պղտորված եյին, նրա հոգին խռովված եր...

Յես տանջվում եյի անդորությունից, վորովհետև չգիտեյի ինչո՞ւ մխիթարել մարմնացած տանջանքը:

Լուությունը տևեց յերկար: Յես անցուղարձ եյի անում. նա շարունակ կանգնած եր: Հանկարծ, շրթունքները կրծոտելով, գլխարկը մի ձեռքով խիեց մյուս ձեռի ափին, շուռ յեկավ և, առանց ինձ հրաժեշտ տալու, արագ քայլերով դուրս գնաց...

Մանդոլինան մնաց սեղանիս վրա, կարծես, վշտացած, վոր դարձյալ իրան մոռացան... Չե՞ վոր Լևոնը յեկել եր նրան տանելու, վոր վաղը նվազի շողենավի վրա...

Ինձ պաշարեց զլջման զգացումը. ինչո՞ւ այդպես շուտ և անդուրջ հայանցի նրան լուրը: Ով դիտե, ո՞ւր վազեց և ինչ կարող ե անել: Յերկու անգամ բարձրացա վերև և, դրսից լսելով նրա ձայնը, հանգստացա, յետ յեկա: Սկսեցի ինձ մխիթարել այն մտքով, վոր կատարել եմ անկեղծ բարեկամի պարտք՝ բանալով Լևոնի աչքերը: Մտածեցի նաև, վոր, եհ, ինչ ել լիլով Լևոնի աչքերը: Մտածեցի տարեկան պատանի յե, հազիվ թե վիշտի, տաննութ տարեկան պատանի յե, հազիվ թե վիշտը նրա սրտում յերկար ապրի: Լաց կլինի, լաց կլինի

Լևոնը՝ կհանդատանա... Մտածում եյի այսպես և, միևնույն ժամանակ, դզում, վոր սխալված եմ...

Առավտարը դարձնեցի մի անստիտոր ծանրութիւն սրախ վրա: Ծտապով խմելով մի բաժակ թեյ, գնացի վերև: Լևոնը տանը չեր: Ալմաստն ասաց, թե դէ՛ չերը, անկողին պառկելուց առաջ, տվել է իրան հիստեն ուրբի և համբուրվել հետը, թե դրեթե ամբողջ գիշերը նստած է յեղել գրասեղանի քով, գրել է, ջրնջել, պատուել: Առավտարը կրկին համբուրվել է նրա հետ և դուրս դնացել, տանը թողնելով կիթառը, վոր ամեն որ հետը տանում եր:

— Նա տխու՞ր եր, — հարցրի յես:

— Վոչ տխուր, վոչ ուրախ. այնպես եր, ինչպես միշտ:

Կիթառը տանն է, մանդոլինան սենյակումս. պարզ է, վոր նա վոչ պանդոկ է գնացել, վոչ շոգենավ: Ո՞ւր կարող է լինել: Յես փափագեցի տեսնել նրան անպատճառ, հենց նույն ժամին. յես սաստիկ անհանգիստ եյի: Դուրս յեկա, պտտեցի թատրոնների շուրջը, անցա յերկու անգամ Դերիբասյան փողոցը, ուր յերբեմն Լևոնը գրոսնում եր: Չկար: Որը կիրակի յեր. մտածեցի, դուցե հայոց յեկեղեցումն է. կիրակի որերը յերբեմն գնում եր պատարագ լսելու: Այնտեղ չեր:

Ավելի քան յերկու ժամ թախտելուց հետո վերադարձա տուն մտամոլոր: Թվում եր ինձ, վոր մի բան եմ կորցնում, մի շատ թանկագին բան:

Իարբասի առջև հանդիպեցի Չառլանիդիսին: Նա Լևոնի սենյակից եր դալիս: Նա էլ եր փնտռում ընկե-

րոջը, չգիտեմ ինչ-վոր «կարևոր» գործի համար: Յեղել եր պանդոկներում, «Խերսոն» շոգենավի վրա, հարցրել եր. նավատիկներն այսօր նրան չեն տեսել:

Պատմեցի նրան պատահածը:

— Ո՛ր, ունայնութիւն, — դոչեց բանաստեղծն յուր սովորական վաղևորութեամբ. — յես միշտ ասել եմ, թե սերը դեպի կինը հազու հիմանդութիւնն է: Լևոնը վաղուց է ինձ խոստովանել, թե սիրահարված է այդ աղջկա վրա: Ո՛հ, ի՛նչքան եր խոսում նրա մասին, ի՛նչպես հառաչում... Պետք է գտնել նրան, հենց իսկույն... նա տաքարյուն է...

Խնդրեցի նրան մի քանի բողբոս պահել ինձ գրքատում: Գնացի սինյորա Ստեֆանիայի մոտ: Անշուշտ Լեփոնն այսօր յեղել է նրա մոտ. չե՞ վոր ուզում եր շնորհավորել նրան:

— Յերջանիկ տրամադրութեան մեջ դոսա Ստեֆանիային: Նա ուրախութիւնից յերդում եր ու պարում Ռախայի մոտ այն բողբոսին, յերբ մտա սեղանատուն: Նա ասաց, թե հրավիրել է մի քանի բարեկամներ ու ծանոթներ, թե պետք է մի լավ զվարճանալ:

— Ա՛խ, սինյոր, այնքան ուրախ եմ, վոր ուզում եմ բոլորին դրկել ու համբուրել:

«Մի՛ գուցե և ինձ», — տկամա մտածեցի յես, գրեթե յերկյուղով նայելով սյունների պես հաստ և ուժեղ կունքին:

Լևոնի մասին ասաց, թե առավտան յեղել է յուր մոտ, շնորհավորել է, ձեռքը համբուրել:

— Նա քաղաքավարի պատանի յի, իսկ և իսկ ար-

տխտ : Կարծես հայրը վարսավիր չի յեղել, այլ ջենտլմեն : Բայց ծիծաղելի չե՞ր, չե՞ր հատառում Լուսիշաչի ամուսնութեանը : Հեռագրները տվեցի, ինքը կարգաց, մեկ էլ չնորհավորեց, բայց այնպես մտիկ արավ աչքերիս խեթ-խեթ, ապշած, վոր, կարծես, նոր եր տեսնում ինձ : Հետո առանց դես, առանց դեն ասաց . «Մինչորա Ստեֆանիա, մորս սիրեցեք, նա խեղճ կնիկ ե» : Սեհասարակ շատ ոտարոտի յեր . . .

Այսքանը բավական եր, վորպեսզի իմ մեջ ծաղեր վատ նախազգացում : Դուրս դալով փողոց, Չաուչենկոյին հաղորդեցի իմ յերկյուղը : Նա առաջարկեց դնալ քաղաքային թատրոնի կողմերը : Իցկոն այժմ պիտի այնտեղ լինի . նա կարող ե դառնել Լեոնին :

Իցկոյին հանգիստեցինք յուր հասակի մի հուշնի հետ սաստիկ վեճի բռնված : Հուշը կատարել եր, հայհոյում եր Իցկոյին, անվանելով նրան «բոստ Գհուղ», «սատկած առնետ» և այլն : Իսկ Իցկոն միայն կրկնում եր . «դու ինքդ, դու ինքդ» :

Չաուչենկոն սպանալով հուշին դախազանող Չախախել նրա գլուխ, ստիպեց նրան լռել : Հայտնվեց, վոր վեճը Լեոնի պատճառով եր : Հուշը Լեոնի մըրցակիցն եր թատրոնի վերնահարկում և չվացնում եր այն յերգիչներին, վորոնց նա ծախհարում եր : Նա Իցկոյի մոտ Լեոնին հայհոյել եր . Իցկոն պաշտպանել եր բացահա ընկերոջը և վեճի բռնվել :

Յերբ Չաուչենկոն պատմեց ինձանից լսածը, Իցկոն, վերուվեր թռչկոտելով, գոչեց .

— Իհե՛, իհե՛, խեղճ Լեոն . . .

Նա ևս գիտեր, վոր Լեոնը միշտ յերազում եր

Լուսիշաչի մասին, և պատմեց մեզ մի քանի մանրամասներ : Իմիջի այլոց, ասաց, թե շատ տխրելիս Լեվոնը դնում եր «Ալեքսանդրյան պառկ» կոչված գրոսավայրն ու այնտեղ ծովափի կողմում, մի հեռավոր նստարանի վրա նստում, կլիթառը ծնկներին վրա դրած, և մտիկ անում նախահանդատից դուրս յեկող շողենավերին : Քանի՞ քանի անգամ Իցկոն հանդիպել ե այդ գրության մեջ, և նա ասել ե . «Իցկո՛, յերբ մտիկ եմ անում մի հեռացող շողենավի, ինձ թվում ե, վոր յես ել նրա վրա ուրիշները հետ գնում եմ հեռու, հեռու յերկրներ» . . .

— Գնա՛նք Ալեքսանդրյան պառկ, այնտեղ ե, յերեկ, — առաջարկեցի յես :

Տառը բողբոյում հասանք գրոսավայրը, անցանք այդ ընդարձակ այգին յերկայնությամբ ու լայնությամբ, նայեցինք բոլոր ծառուղիները . չկար ու չկար Լեոնը . . .

Յես վերադարձա տուն հոգնած և՛ Ֆիզիկապես, և՛ հոգեպես, թողնելով Չաուչենկոյին և Իցկոյին վորոնք իրանց կորած ընկերոջը . . .

Վատ նախազգացումս ինձ այնքան չարացրել եր, վոր յես առանց վարեկ պատրվակի հրածարվեցի մադնակցել սենյորա Ստեֆանիայի այդ որվա ուրախ լըննակցելն : Յես պառկած եյի հազստով անկողնակալիս ճուլջին : Յես պառկած եյի Լեոնի և միմիայն Լեոնի մասին : Վրա և մտածում եյի Լեոնի և միմիայն Լեոնի մասին : Նրա տխուր, հուսահատությամբ լի աչքերն եյի հիշում վերջին բողբոյին և նրանց մեջ կարդում մի փոքրիկ, բայց սքանչելի հերոսի հոգու անհուն ավայտանրիկ,

քը: Յերեակայում եյի նրան յուր թշվառ հօր դրու-
թյան մեջ. հարբած, կեղտոտ, վեր ընկած թաթոսնի
դուների առջև, անցորդների ծաղրին ու սրախոսու-
թյուններին յենթարկված...

Նայում եյի նրա մանդուլինային, սիրտս մորթօք-
վում եր: Անշունչ դործիքը, կարծես, լեզու յեր ստա-
ցեւ, վողբում եր յուր տիրոջը: Յես վերցրի նրան սե-
ղանիս վրայից, քաշ արի պատի մի անկյունում, վոր
այլևս աչքիս չընկնի...

Մի քանի անգամ մատներս դիպան նրա լարերին,
և նրանց թույլ հնչյունները հիշեցրին ինձ այն նշանա-
վոր առաջնորդ, յերբ Լեոնն առաջին անգամ նվագեց
«Մագրիդի շրջմուխը»: Թշվառ շրջմուխի, ո՞ւր ես
դու այժմ...

Իսկ այնտեղ, հարեան սենյակում ուտում, խմում,
դվարձածում եյին հրավիրվածները: Լսում եյի Ռաի-
սայի ձայնն և սինյորա Ստեֆանիայի բարձրաձայն ու-
րախ ծիծաղը, վոր սուսու-առաստ բղխում եր նրա
լայն, սուղջ կրծքից... Փոքր առ փոքր նյարդերս
թմրեցին. յես նիրհեցի, վորովհետև դրեթե ամբողջ
զիշեր չեյի քնել... Կեսքուն և կիսարթուն դրության
մեջ լսեցի ինչ-վոր դղրուոց: Վեր թռա տեղիցս... դա
Լեոնի մանդուլինն եր, վոր ընկել եր պատից հատակի
վրա: Նույն բոպեյին, յերբ գործիքը նորից քաշ եյի
սնում պատին, դրսից լսեցի անսուխոր աղմուկ: Ծառ-
պեցի նախասենյակ և այնտեղ հանդիպեցի սինյորա
Ստեֆանիային յուր հյուրերի հետ: Նրանց դեմքերն
արտահայտում եյին զարմացում և յերկյուղ:

— Ի՞նչ է պատահել, ի՞նչ է պատահել, — հարց-
նում եյին միմյանց:

Մեր բնակարանի մուտքի առջև կանգնած եր այրի
Արմաստը և ձեռները տարածած դեպի ներքև, դռում
եր հրդեհում այրվողի պես: Յերկու վոստիկան և մեր
գավթապահը բարձրացնում եյին սանդուղով... Լեվո-
նին: Նրանց յետևից բարձրանում եյին Չաուչենկոն և
Իցկոն:

Նայելով Լեոնի թրջված հագուստին, կապտած
դեմքին, ամեն ինչ հասկացա... Մնացյալն յերկու
խոսքով պատմեցին Չաուչենկոն և Իցկոն:

Լեոնին հանել եյին ջրից նավաստիները «Սեբաստ»
չոգենավի տակից, վոր յերկու շարաթից հետո պիտի
տաներ նրան Իտալիա...

« Ազգային գրադարան

NL0356059

ԳԻՆԸ 45 Կ.
ԿԱԶՄԸ 20 Կ.

48237

ШИРВАНЗАДЕ
А р т и с т

Гиз. ССР Арабии, Эривань, 1984